

CZAKÓ ELEMÉR

**NYOMTATÁSBAN
MEGJELENT
FILATÉLIAI
TANULMÁNYOK**

FILATÉLIAI FORRÁSKIADVÁNY

**KÖZREADJA:
KÁNTÁS BALÁZS - SZABÓ JENŐ**

CZAKÓ ELEMÉR

NYOMTATÁSBAN MEGJELENT
FILATÉLIAI TANULMÁNYOK
FILATÉLIAI FORRÁSKIADVÁNY

A filatéliai forrásokat elektronikusan
közreadják és a bevezetőt írták:
Kántás Balázs - Szabó Jenő

BÉLYEGMÚZEUM

2024

CZAKÓ ELEMÉR
(1876-1945)
MUZEOLÓGUS, KÖNYVTÁROS,
LEVÉLTÁROS,
MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ,
KÖZMŰVELŐDÉSI SZAKEMBER, A
BÉLYEGMŰZEUM OKMÁNY- ÉS
IRATGYŰJTEMÉNYÉNEK ALAPÍTÓJA

Czakó Elemér, teljes nevén Szentiváni Czakó Elemér Gábor, saját korának sokoldalú magyar humánértelmiségije, muzeológus, könyvtáros, levéltáros, művészettörténész és filatéliai szakíró 1876. december 16-án született Szolnokon, Czakó Péter és Tóth Julianna fiaként, római katolikus polgári családban. Érettségi vizsgáját szülővárosában abszolválta, majd egyetemi tanulmányai egy részét Párizsban, a Sorbonne Egyetemen végezte, és elsősorban

itt szerezte meg azt a műveltséget, amely lehetővé tette számára, hogy a magyar kultúrát ne elszigetelten, hanem lehetőleg nemzetközi kontextusban lássa és értelmezze. Hazatérése után Budapesten, 1904-ben később jogász diplomát szerzett, illetve bölcsészettudományi diplomája is volt. Kiválóan tudott németül, olaszul és franciául, olvasott egyéb újlatin nyelveken, ami mély, átfogó, szintetikus európai művészettörténeti és történelmi ismeretek elsajátítását tette lehetővé a számára. A kor, amelyben személyisége formálódott, nagyon is kedvezett a kultúra sokszínűségére fogékony léleknek. A millenniumi pezsgés hazánkra vonta a világ figyelmét, és a világ helybe hozta számos értékét, értékes emberét. A magyarság ezredéves műveltségének felmutatására irányuló vágy életre szóló nyomot hagyott Czákó Elemérben. Ugyanakkor az otthonról és az iskoláiból hozott útravalóból sem hiányzott

az a szilárd meggyőződés, hogy ezt csak a legmagasabb szintű felkészültséggel, hozzáértéssel szolgálhatja híven.

Czakó 1897-től az Egyetemi Könyvtár gyakornokaként dolgozott, itt sajátította el a könyvtáros szakma alapjait. 1899 és 1905 között az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum és Iskola könyvtárosaként tevékenykedett, és egyúttal a Magyar Iparművészeti Társulat rendes tagja lett, illetve belépett a Magyar Bibliophil Társaságba is. Figyelme igen korán az iparművészet, azon belül is elsősorban a könyvművészet felé fordult. Könyvtárosként jelentős szerepe volt az Iparművészeti Múzeum könyvtárának fejlesztésében, európai szintű szakkönyvtárrá emelésében. Az intézmény könyvtára Európában a szakterületen belül ma is egyedülálló, és széleskörű szakmai megbecsülésnek örvend.

Szakkönyvtárosi időszakában komolyan kezdett el foglalkozni a bibliofília és a

könyvművészet kérdéskörével, 1901-1902 folyamán pedig három részben megjelent alapvető, *A könyvnyomtatás és könyvdíszítés iparművészete* című iparművészet-történeti tanulmánya a Magyar Könyvszemle hasábjain. Ez volt az első, a könyvművészet kérdéseit rendszerező szaktanulmány, amely magyar nyelven született, és a mai napig igen fontos adatokat tartalmaz a kutatók számára. Miként azt Galambos Ferenc is kiemeli Czakó Elemérről szóló rövid, mégis informatív, 1975-ben megjelent cikkében, Czakó munkájában a betű, a szedés, a nyomás, a könyvdísz- és könyvillusztráció, valamint a könyvkötés történetét és eredményeit tekintette át a rendelkezésre álló, egész európai és amerikai anyag figyelembevételével, tehát lényegében az egész világra kiterjedően rendszerezte a szakterület ismereteit. Műve még 1902-ben

könyv formában is megjelent, az Athenaeum Nyomda kiadásában.

Czakó Elemér mint úttörő magyar könyvtáros-muzeológus nevéhez fűződik az első hazai ex libris kiállítás megrendezése is, amely 1903-ban nyílt meg, helyszíne természetesen az Iparművészeti Múzeum volt, és amelyhez kurátorként tudományos igényű katalógust is szerkesztett és közreadott, amely a Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Rt. kiadásában jelent meg, és összesen 772 kiállított ex libris cédulát sorol fel. Czakó természetesen a könyvművészet felől közelített az ex librisekhez is, és azokat nem csak afféle díszes tulajdonjelzésnek, hanem sokszorosított grafikai eljárással, önálló esztétikai értékkel rendelkező készült iparművészeti alkotásoknak tekintette. Az 1903-as kiállítás látogatói közt számos korabeli szakmai egyesület megfordult, köztük a Magyarországi Könyvkereskedő-

segédek Egyesülete, melyek tagjainak Czakó személyesen tartott tárlatvezetések.

Czakó Elemér 1905-ben egy időre elhagyta az Iparművészeti Múzeum könyvtárát, 1907-ben azonban visszatért az intézménybe, immár azonban múzeumi őri beosztásban, amely a mai muzeológus munkakör korabeli megfelelője volt. Muzeológiai és művészettörténeti kérdésekkel már természetesen könyvtárosi időszaka alatt is foglalkozott, a könyvtárosi és a muzeológusi munka pedig nem vált nála élesen el - 1904-ben jelent meg *Kolozsvári Márton és György XIV. századi szobrászok* című szobrászattörténeti tanulmánya, amelyet előbb folyóiratcikként, majd önálló könyvként is publikált. Az 1900-as évek elején Czakó Elemér igen sokat publikált művészettörténeti témákban, elsősorban a Magyar Iparművészet című tekintélyes szakfolyóiratban, ugyanakkor párhuzamosan számos katalógust is szerkesztett az

Iparművészeti Múzeum kiállításaihoz (többek között: *Lakberendezési kiállítás katalógusa*, 1903.; *Katalógus a Magyar Iparművészeti Társulat kiállításához*, 1903.; *A Magyar Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállításának leíró katalógusa*, 1905.) 1908-ban publikálta *Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum által forgalomba hozott galvanó másolatok lajstroma* című komoly muzeológiai segédkönyvét. Az Iparművészeti Múzeum muzeológusaként fáradhatatlanul dolgozott, és végül akkora szakmai tekintélyre tett szert, hogy 1911-ben megbízták az Iparművészeti Iskola igazgatói pozíciójának ellátásával, amelyet egészen 1916-ig töltött be. Irányítása alatt kezdődött meg az intézményben, 1910-ben új szellemben az alkalmazott grafika oktatása. A Grafika Tanszék ugyancsak 1910-ben alakult meg a kiváló grafikus és festőművész, a litográfia nagymestere, Helbing Ferenc (1870-1958) vezetésével, aki nem melleleg

kiváló bélyegtervező grafikus is volt - 1920 és 1935 között számos bélyeg tervét készítette el, az 1920-as évek meghatározó magyar bélyegtervezője volt. Többek között Koronás Madonna bélyegsorozatot is, amelynek 5000 koronás értékének tévnyomata, a Fordított Madonna mára az egyik legértékesebb magyar bélyegritkaság, is az ő munkájának köszönhetjük. Czakó Elemért és Helbing Ferencet szoros szakmai-kollegiális barátság kötötte össze, és többek között Helbing Ferenc volt az, akinek köszönhetően a huszadik század elején európai hírű grafikusok dolgoztak Magyarországon. A két kiváló művészeti szakértelmiségi szoros munkakapcsolata biztosan szerepet játszott abban, hogy Czakó Elemér érdeklődése később a bélyegtervezés felé is fordult, és felismerte ennek az alkalmazott grafikai műfajnak mind az esztétikai fontosságát, mind pedig a történeti forrásértékét.

Czakó Elemér mint muzeológus és művészetpedagógus igen sokat foglalkozott a művészetoktatás és a művésznevelés kérdésével is, 1914-ben jelent meg *Iparművészeti oktatásunk jövője* című tanulmánya először folyóiratcikként, majd kis könyv alakban is, amelyben Magyarországon elsőként hangsúlyozta, hogy a múzeumoknak a műtárgyak gyűjtése és a kulturális örökség tudományos feldolgozása mellett fontos szerepet kell betölteniük a közművelődésben is. Már egészen korán felismerte a múzeum mint kulturális intézmény komplex társadalmi funkcióját. 1918-ban *Múzeumi séták és Népismertető múzeumok*, 1919-ben *pedig Múzeumok a népművelés szolgálatában* című munkáiban foglalta össze a muzeológia és a közművelődés/népművelés szoros kapcsolatára vonatkozó nézeteit, ugyanakkor gyakorlati szakemberként kezdeményezte, hogy az Iparművészeti

Múzeum ismeretterjesztő előadásokat szervezzen. Ezek az előadások azután nyomtatásban is megjelentek, a nívós, ugyanakkor közérthető sorozatban pedig a kor szinte minden jeles művészettörténésze, művészeti szakírója szerepelt. Nemzetközi elkötelezettségét és beágyazottságát mutatja, hogy három világkiállítás magyar részlegét is Czakó Elemér rendezte, mindhárom alkalommal kormánybiztosi rangban - 1915-ben a drezdai és berlini, 1918-ban az isztambuli, 1928-ban pedig a kölni világkiállításokon felügyelte Magyarország szereplését a nemzetközi közönség előtt.

A sokoldalú és elkötelezett tudós elméleti és gyakorlati eredményeire a korabeli kulturális kormányzat is felfigyelt, Czakó Elemér pedig 1916-ban felkérést kapott, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium főtisztviselőjeként teljesítsen szolgálatot, ahol a muzeális és tudományos ügyek, az iskolán kívüli népnevelés, a

tankönyvreform és nyomdaügyek, valamint a trianoni békeszerződéssel kapcsolatos kulturális ügyek referense volt. Szakmai munkája elismeréseként 1919-ben miniszteri tanácsossá léptették elő, 1925-ben pedig címzetes helyettes államtitkári címmel tüntették ki.

A Horthy-korszak első éveiben az elvesztett első világháború következtében nem csak az egész magyar gazdaság és társadalom, de természetesen a kultúra is hatalmas válságba került. A magyar könyvkiadás soha nem látott gazdasági nehézségekkel küszködött, a válságos helyzetet pedig elsősorban a tudományos folyóirat- és könyvkiadás, illetve a bibliofil könyvkiadás meg. A kulturális kormányzat az állami tulajdonban álló Egyetemi Nyomda újraindításával szeretett volna megoldást keresni a problémára, az intézmény főigazgatói pozíciójára pedig Czakó Elemért kérték fel, aki már mind elméleti, mind

gyakorlati szakemberként bizonyított. Czákó itt is sikerrel teljesítette a rábízott szakmai feladatot, vezetése alatt pedig az Egyetemi Nyomda nívós szakkönyveket, folyóiratokat és bibliofil kiadványokat adott ki. Érdeklődése kutatóként is a nyomdászattörténet felé fordult, 1927-ben pedig az ő főszerkesztésében, Iványi Béla és Gárdonyi Albert társszerzőségével jelent meg *A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Története 1577-1927* című forráskiadvány. E könyv annyira időtállóan bizonyult, hogy a könyvkiadás- és nyomdászattörténészek a mai napig alapműként hivatkoznak rá. Czákó Elemér ebben az időszakban szerkesztette a *Közművelődés* című folyóiratot is, amely sajnos, mindössze egy évfolyamot ért meg. 1930-ban jelent meg Györgyi Kálmánnal közös könyve, *A magyaros ízlés - Szemelvények a magyar háziipar, népművészet és iparművészet formakincséből*, amely szintén a mai napig

alapvető nép- és iparművészet-történeti szakkönyvnek számít. Czakó Elemér emellett a legfiatalabb generációk ízlésformáló pedagógusaként is jeleskedett, ugyanis Szentiványi Gábor álnéven az egyik társszerzője volt a korszak egyik sikeres elemi iskolai tankönyvének, *A betűország virágos kertje* című, 1-6. osztályos tanulóknak szóló olvasókönyvnek is.

Czakó Elemér 1935 körül mondott le az Egyetemi Nyomda főigazgatói posztjáról és vonult végleg nyugállományba, de tudományos munkásságával ettől még korántsem hagyott fel. 1939-ben két jelentős könyvtártudományi és művelődéstörténeti munkát is publikált, *Cirill-betűs könyvek Budán* és *Ábécénk életrajza* címen. 1941-ben jelent meg *Széchenyi, a legnagyobb és leghívebb magyar* című terjedelmes életrajzi szakkönyve, amelyben saját példaképének, gróf Széchenyi Istvánnak állított emléket, illetve igyekezett a nagy magyar politikusról

tudományos alapokon álló, tárgyilagos képet festeni.

Czakó tudományos közéleti és szerkesztői tevékenysége is kiemelkedő volt, ugyanis 1922 és 1934 között a Magyar Néprajzi Társaság társelnöki pozícióját töltötte be, az Országos Iparművészeti Társulat aktív tagja, és egy ideig vezetőségi tagja volt, betöltötte a Tudományos Társulatok Szövetségének ügyvezető elnöki pozícióját, valamint 1920 és 1925 között tagja volt a Római Magyar Történelmi Intézet Intéző Bizottságának. 1910 és 1916 között szerkesztette az Iparművészeti Iskola Évkönyvét, 1912 és 1916 között a Díszítő Művészet című szakfolyóirat szerkesztőjeként is tevékenykedett, illetve 1931 és 1934 között a Diárium című időszaki kiadvány szerkesztőjeként is találkozhatunk a nevével. Emellett nem tudható, hogy pontosan mikortól, de az Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsnak ugyancsak tagja,

vagy valamilyen tisztségviselője volt, mert az 1930-as évek második felétől e minőségében szerepel a bélyegpályázatokat elbíráló bizottságban egészen 1944-ig, és tevékenysége jelentősen hozzájárult a magyar bélyegkiadás minőségi fejlődéséhez is.

Czakó Elemér munkássága filatéliai szakíróként is igen kiemelkedő. A bélyegkiadás-történet felé az 1930-as évek végén fordult az érdeklődése, és megértette, hogy a bélyeg nem csupán egy postai bérmentesítésre szolgáló aprónyomtatvány, hanem egyrészt történeti forrás, másrészt sokszorosított iparművészeti, kisgrafikai alkotás, amelyet művészettörténeti szempontból is érdemes tanulmányozni. Csak feltételezésbe bocsátkozhatunk, miként is került közel a Magyar Királyi Postához és annak bélyegirodájához, valamint a Bélyegmúzeumhoz, hiszen korábban, az 1930-as évek vége előtt nem

mutatott túl nagy érdeklődést a téma iránt. Talán éppen az Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsban elfoglalt helye révén adódott az első alkalom közelebbről megismerkedni a filatélia és a filatelisták világával. Hiszen olyan névsorban találkozunk Czakó Elemérrel először a bélyegpályázatokat elbíráló bizottság 1936. november 18-án megtartott ülésének jegyzőkönyvében, amelyben Helbing Ferenc, az Országos Iparművészeti Iskola nyugalmazott igazgatója, Szablya Frischauf Ferenc, az iskola akkori igazgatója, továbbá Richter Aladár iparművész és Márton Ferenc festőművész is szerepel. Az első filatéliai témában írt tanulmánya *A Bélyeggyűjtő* 1937/9. számában jelent meg nyomtatásban *A bélyegek művészete* címmel, amely a szakfolyóirat kínálta véges terjedelem ellenére csaknem teljes áttekintést ad a nemzetközi bélyegtörténelem addig eltelt évszázadáról esztétikai, művészettörténeti

megközelítéssel. A bélyeg funkciójáról, a grafikai megvalósítás eszköztáráról ma sem tudnánk az ő megállapításainál pontosabb megfogalmazást adni. Állandó tagja lett a Magyar Királyi Posta bélyegzsűrijének, és ebben az időszakban olyan alapvető jelentőségű filatéliai tanulmányokat írt, mint például az *Osztrák bélyegek Magyarországon*, *Adalékok az 1867-es postabélyegkiadáshoz*, az *Adalékok az 1871-es könyomtatású bélyegeinkhez*, a *Filatéliai források 1874-ből*, a *Jegyzetek a Kossuth-bélyegekhez*, valamint a *Tanácsköztársasági postabélyegek* című művei, amelyek ugyan nem jelentek meg nyomtatásban, de kézirat formában ma a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményében található, és amelyekre többek között *A magyar bélyegek monográfiája* című hétkötetes filatéliatörténeti szakkönyv szerzői és más filatéliai szakírók is alapvető forrásokként hivatkoztak. Czakó Elemér bélyegtörténeti

kutatásai során többek között az 1871-es magyar bélyegkiadásra vonatkozó, az 1940-es években még ki nem selejtezett minisztériumi és államnyomdai ügyiratokat mind felkutatta, és fontos filatéliatörténeti tanulmányát ezek alapján a források alapján írta meg. Az általa felkutatott források számos addig ismeretlen, és az 1871-es bélyegkibocsátás megismeréséhez nélkülözhetetlen filatéliatörténeti adatot tartalmaztak. Az eredeti iratok a második világháború hatalmas iratpusztulása folyamán sajnos megsemmisültek, de Czákó e forrásokra vonatkozó jegyzetei, néhány irat általa készítettett másolata, illetve tanulmányának kézírata fennmaradt, és e források szerencsére ma is kutathatók a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményében. Filatéliai szakkönyvtárát, kézíratait és iratmásolatait halála előtt levéltári szempontok szerint rendszerezve a Bélyegmúzeumnak

adományozta, ezért lényegében az ő személyében tisztelhetjük a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményének alapító levéltárosát, illetve a múzeum máig gazdag és folyamatosan gyarapodó filatéliai szakkönyvtárának egyik alapítóját is. A szerzőnek életében gyakran idézett kéziratos munkáin kívül továbbá öt kis terjedelmű filatéliai szakkönyvecskéje, folyóiratcikk-különnyomata is megjelent, amelyek ma már nehezen hozzáférhetők, ezek pedig a következők: *A bélyeggyűjtés értelme*, 1941.; *Magyar bélyegek szemléje*, 1941.; *Kiegészzési korszakunk levéljegy-ügye*, 1943.; *Az első magyar postabélyeg*, 1944.; *Than Mór 1848-iki postajegye*, 1944. Emellett számos kisebb terjedelmű filatéliatörténeti esszéje, tanulmánya, feljegyzése maradt fenn kéziratos formában amelyek a mai napig számos érdekes adalékkal szolgálhatnak a magyar bélyegek történetéhez, és természetesen szintén

megtalálhatók a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményében.

Czakó Elemérről emellett igen sokat elárulnak saját írásai. Kiviláglik belőlük a feltétlen ügyszeretet, egy olyan emberé, aki semmit nem tud fél szívvel csinálni. Mindaz, ami számára értéket jelentett, összpontosul a bélyegben. Művészi megmunkálás, a kultúra, koncentráltan pedig a magyar nemzet kultúrája jelenhet meg benne. O azon fáradozott, hogy mindez a lehető legmagasabb szinten jusson érvényre valamennyi forgalomba bocsátott bélyegen. A tökéletességre törekedett. Nem egyszer maga is együtt lélegzett a grafikusokkal, festőkkel, előre megálmodta egy-egy címlet végső képét, skicceit ábrákkal tarkított jegyzetlapjai mintegy iránymutatást adtak a végleges kompozícióhoz a művészeknek. A történet teljességéhez természetesen az is hozzátartozik, hogy Czakó Elemér a sok apró részletből a nagy egészet szerette

volna megalkotni, és eredetileg valószínűleg valami olyasféle átfogó magyar filatéliai kézikönyvet tervezett szépen lassan, több év alatt megírni a magyar bélyegek 1945-ig terjedő történetéről, lehetőleg a teljesség igényével, mint a jóval később, az 1960-70-es években megjelent gigantikus, jól ismert és sokat idézett hétkötetes, többszerzős mű, *A magyar bélyegek monográfiája*, mely a máig a magyar filatélia megkerülhetetlen alapműve, és amely értelemszerűen az ő gyűjtőmunkájára, szakmai eredményeire is igen nagyban támaszkodik. Épp ezért Czákó az osztrák posta magyarországi működésének időszakától egészen a Horthy-korszak végéig terjedő időszakra vonatkozóan módszeresen összegyűjtött gyakorlatilag minden fellelhető forrást az addig forgalomba került bélyegkiadások megjelenéséről, illetve számos esetben tanulmánykezdeményeket, jegyzeteket, rövid, összegző kézikönyvfejezeteket írt az

egyes magyar bélyegkiadásokról, a rendelkezésre álló, hiteles osztrák és magyar filatéliatörténeti forrásokat pedig kronológiai sorrendbe rendezve, tudományos alapossággal összegyűjtötte 1850 és 1945 közötti évkörrel. A szerző által megálmodott nagy magyar filatéliai kézikönyv sajnos feltehetőleg a második világháború, illetve a sokoldalú szakíró halála miatt sosem készülhetett el abban a formában, ahogyan azt a szerző szeretne volna, a hozzá gyűjtött, teljes vagy majdnem teljes iratanyag (igen nagy részben másolati példányok) és a kézikönyv alapjául szánt tanulmánytöredékek azonban a mai napig megtalálhatók és elérhetőek a Bélyegmúzeum Czakó Elemér által létrehozott levéltári iratanyagában. Ez az iratanyag pedig valóban a magyar filatéliatörténet átfogó, pótolhatatlan forrásbázisát képezi, amelynek egyes darabjaira a szakterület kutatói a mai napig

alapforrásként hivatkoznak, és amelyre természetesen, mint azt már említettük, a magyar bélyegek történetét szintetizáló módon feldolgozó *Monográfia* is jelentős mértékben támaszkodott, ami a magyar bélyegkiadás klasszikus korszakának forrásait illeti. Bár Czakó Elemér munkakörét tekintve hivatalosan soha nem dolgozott levéltárosként, mégis egyedülálló és hiánypótló levéltári kutatásokat folytatott a magyar filatéliatörténet területén, és tulajdonképpen egy viszonylag kis terjedelmű, mégis egyedülálló és pótolhatatlan szaklevéltári anyagot állított össze, ezért megérdemli, hogy sok más szakmai érdeme mellett a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményének alapító levéltárosaként (is) hivatkozzanak rá. Bár tervezett nagy művét soha nem fejezte be, munkásságával kikövezte a jövő magyar filatéliai kutatóinak útját, és egészen biztos, hogy nagyban megkönnyítette a munkájukat.

Czakó Elemérnek az évek során kialakult, a Bélyegmúzeumhoz és az ott felhalmozott értékekhez fűződő érzelmi viszonyát többek között az a kritikai cikknek szánt kézirat tanúsítja, amelyben az 1943 végén megjelent, Bán Willy által szerkesztett, *A magyar postabélyegek adattára* című kiadványt bírálja.

Amit azonban a Bélyegmúzeum nyilvántartása szerint Czakó-gyűjteménynek, illetve -hagyatéknak neveznek, nem minden elemében tekinthető az okmánytár megalapozója által összeszedett dokumentációnak. Az iratanyag gerincét azok a kibocsátásonként kronológiai sorrendbe állított tasakok képezik, amelyekbe minden egyes bélyegről a Czakó Elemér gyűjtési korszakában, tehát az 1930-as évek második felétől 1944-ig, fellelt iratok (eredetiek és fotókópiák), rajzok, fényképek találhatóak. Már az 1848-as Than Mór-féle első magyar bélyegtervről is

önálló dossziét nyitott, amelyben azonban nem korabeli anyagok, hanem kizárólag az 1940-es évek elején keletkezett tanulmányok, levelezések és kéziratok vannak. Már a következő dosszié tartalma jelzi, mit találhatunk a későbbi kibocsátásokról. Az 1850-es, elsőként használt osztrák bélyegről a *Verordnungsblatt für Posten* idevonatkozó számait és a tasak küloldalán a bélyeg fotómásolatát is rejti. Az 1867-es váltás után a nyelv is változik, a *Verordnungsblatt*ot a *Postai Rendeleték Tára* követi alapdokumentum gyanánt. Még olyan mellékesnek tűnő apróságok is előfordulnak néha, mint egy-egy nyomdai számla vagy jelentés szabályellenes levéljegy megrendelésről. Az 1873-as kibocsátásnál először, majd 1881-től folyamatosan, saját kezűleg ceruzával írott törzslapot is mellékeltek a bélyegekhez. Czákó Elemér emellett, mint már említettük, 1936-ban

személyesen is bekapcsolódott a postai bélyegkiadási tevékenység folyamatába, és ettől az időszaktól kezdve az általa gyűjtött iratkör is bővül. Mint művészeti szakember ettől kezdve szinte minden alkalommal jegyzeteket, tanulmányokat készített a pályázati kiírás tervezetétől a zsűrizésen és honorárium-megállapításon át a nyomdai munkálatokig, de még azon túl is, a forgalmazás egyes kérdéseiben szintén kifejtette a véleményét. Saját anyagait, a tárgyat érintő levelezését ugyancsak elhelyezte a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményének alapjául szolgáló dossziékba. Ezekből pedig igen pontos képet nyerhetünk ízléséről, értékszemléletéről, a bélyegekhez fűződő attitűdjéről, s az egyes bélyegtervező művészekről alkotott véleményéről, olykor a hozzájuk való személyes viszonyáról. Az utolsó bélyegkibocsátás, amelyről ezt a dokumentációt összerendezte, egyébként az

1943. évi *Hadigondozás* volt, amelynek forgalomba bocsátási időpontja március 15-e.

A Czakó-gyűjteményként ismert iratanyag további főbb anyagrészei az okmánytári nyilvántartás szerint: különféle, bélyegkiadáshoz kötődő témák iratai (pl. ügyiratok az értékcikkek és nyomóeszközök témakörben 1890-1933, el nem fogadott pályázatok anyaga 1916-1917, bélyegek előállítása, nyomási eljárások, postabélyegbizottság); a bélyegtervezésben szerepet vállaló művészek életrajzi adatgyűjtése; az 1000 éves kiállítás anyagai; továbbá sajtófigyelő, azaz szakcikkek kivágásai tematikus és kronológiai rendezésben (pl. levélbélyegek 1850-1951; hírlapilleték-, távírda-, postatakarék-, hivatalos és okmánybélyegek, azután városi emlékbélyegek, bélyegzések, tábori posta, egyes napilapok, folyóiratok bélyegrovatai), valamint feldolgozandó anyagok címszó alatt

különböző vegyes iratok. A sajtófigyelő lapkivágat-gyűjtemény ugyanakkor nem Czakó Elemér gyűjtése, hanem teljes egészében barátja, Vejtey Ferenc pénzügyminiszteri tanácsos, a Bélyegmúzeum könyvtárának alapítója keze nyomát viseli magán. Egyfelől az ő kézírása látható sok-sok oldalon, másrészt a tematika és a kifejezetten filatéliai szakirodalom mélyreható ismerete, szerteágazó, a posta bélyegkiadásától és érdekkörétől nemcsak, hogy eltérő, de azzal ellentétes irányok gyűjtése is ezt igazolja. Czakót ilyesmi soha nem vonzotta, míg Vejtey Ferenc elhivatott gyűjtő volt. Ráadásul a szaksajtó szemlézése az 1950-es évek elejéig töretlen elrendezésben folytatódik, és még a cikkek felragasztására szolgáló selejtpapírok is túléltek az 1944–45-ös cezúrát. Czakó 1945. április 29-én meghalt, Vejtey Ferenc viszont 1952. április 23-án hunyt el, tehát még hét éven át nyugodtan folytathatta a

megkezdett munkát, amint ezt az okmánytár egy másik anyagrészében megőrzött levelei bizonyítják is.

Ami a szerző valóban kivételes munkabírását illeti, a rendelkezésre álló adatok alapján Czakó Elemér lényegében a haláláig dolgozott. A korszak egyik legsokoldalúbb és legjelentékenyebb magyar humántudósa, a jeles könyvtáros, muzeológus, művészettörténész, közművelődési szakember és filatéliai szakíró végül 1945 április 29-én, 68 éves korában hunyt el tragikus módon Budapesten, mint a második világháború egyik értelmetlen polgári áldozata a számtalan közül, feltehetőleg sebesülés vagy betegség következtében. A Farkasréti Temetőben helyezték örök nyugalomra. Pályája mindvégig az önként vállalt kötelességteljesítésről szólt. Kötelességérzet a kultúra, és különösen a magyar kultúra iránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A magyar bélyegek kézikönyve, szerk. SURÁNYI László - VISNYOVSZKI Gábor - VÁRKONYI Judit, Budapest, Gondolat Kiadó, 1986.

A magyar bélyegek monográfiája 1. Általános rész, szerk. NÉVI Pál - STEINER László - SURÁNYI László - VÁRADI Imre, Budapest, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1965.
<http://www.mafitt.hu/projects/monograph/MBM-I.pdf>

A magyar bélyegek monográfiája 2. Az osztrák posta Magyarországon, szerk. NÉVI Pál - STEINER László - SURÁNYI László - VÁRADI Imre, Budapest, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1966.
<http://www.mafitt.hu/projects/monograph/MBM-II.pdf>

A magyar bélyegek monográfiája 3. Magyar klasszikus bélyegek és postai bérmentesítés 1867-1899, szerk. NÉVI Pál - STEINER László - SURÁNYI László, Budapest, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1968.

<http://www.mafitt.hu/projects/monograph/MBM-III.pdf>

A magyar bélyegek monográfiája 4. Magyar postabélyegek és a postai bérmentesítés 1900-1944, Budapest, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, 1971.

<http://www.mafitt.hu/projects/monograph/MBM-IV.pdf>

ANGYAL Erzsébet, *Helbing Ferenc levele Czakó Elemérhez*, in *Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány Évkönyve 2001*, Budapest, Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány, 2002, 118-128.

Czakó Elemér. Magyar Filatéliai Panteon. A Magyar Filatéliai Tudományos Társaság honlapja.

<http://www.mafitt.hu/fooldal/index.html>

Czakó Elemér, a könyvdíszítés művésze. Nevezetes szolnokiak. Kósa Károly honlapja.
http://www.kosakaroly.hu/szolnokiak/sz_czakoe.html

Czakó Elemér - Nemzeti Névtér.

<https://magyarnemzetinevter.hu/szemelyi-nevter/?id=671153&date=2024-04-14>

CZAKÓ Elemér, Magyar bélyegek szemléje, Budapest, Magyar Királyi Postavezérgazgatóság (Bélyegmúzeum), 1941.

CZAKÓ Elemér, A bélyeggyűjtés értelme, Budapest, Magyar Királyi

Postavezérigazgatóság (Bélyegmúzeum),
1941.

CZAKÓ Elemér, *Kiegyezési korszakunk
levéljegy-ügye*, Budapest, Magyar Királyi
Postavezérigazgatóság (Bélyegmúzeum),
1943.

CZAKÓ Elemér, *Than Mór 1848-iki
postajegye*, Budapest, Magyar Királyi
Postavezérigazgatóság (Bélyegmúzeum),
1944.

CZAKÓ Elemér, *Az első magyar postabélyeg*,
Budapest, Franklin Nyomda, 1944.

GALAMBOS Ferenc, *Czakó Elemér (1876-
1945)*, Könyvtáros, 1975/5, 284-286.

https://epa.oszk.hu/03900/03971/00183/pdf/EPA03971_konyvtaros_1975_05.pdf

HORVÁTH Károly, *A magyar bélyeg története a kezdetektől a 19. század végéig*, Budapest, Pallas Stúdió, é. n.

NIKODÉM Gabriella - Szabó Jenő, *A magyar bélyeg története*, Budapest, Bélyegmúzeum-Kossuth Kiadó, 2010.

PAPP Józsefné, *Than Mór postajegye*, Bélyegvilág Filatéliai Szemle, 1984/4, 13-14.

SZABÓ Jenő, *Emlékezés Czakó Elemérre*, in *Hírközlési Múzeumi Alapítvány Évkönyve 2003-2004*, Budapest, Hírközlési Múzeumi Alapítvány, 2005, 196-204.

VASNÉ DR. TÓTH Kornélia, *Czakó Elemér (1876-1945)*, in uő, *Múltunk neves ex libris gyűjtői. Lexikon*, Budapest, Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület, 2019, 41-42.

VASNÉ DR. TÓTH Kornélia, *A könyvtáros, filatelista és iparművészeti szakíró Czákó Elemér - Ex libris gyűjtők, gyűjtemények.* 16. rész, az Országos Széchényi Könyvtár blogja.

https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2021/12/15/a_konyvtaros_filatelista_es_iparmuveszeti_szakiro_czako_elemer_ex_libris_gyujtok_gyujtemenyek_16_res

THAN MÓR 1848-IKI POSTAJEGYE

Az elektronikus formában közreadott kiadvány eredeti példánya a Bélyegmúzeum Könyvtárában található, 1207-es leltári szám alatt.

THAN MÓR
1848-IKI POSTAJEGYE

ÍRTA
CZAKÓ ELEMÉR

KÜLÖNLENYOMAT A LYKA KÁROLY EMLÉKKÖNYVBŐL

1.207

~~BÉLYEGMŰZEUM
KÖNYVTÁRA~~

~~4181~~

Lieber Herr Urschits!
Das hab' auch ich gethan
M. Than

Than-Mór jegyzete az 1848-iki postajegyének vázlatán.

A mult századbeli negyvennyolcas korszak mindent akaró mámorában a vöröshasú Kossuth-bankó közelében megszületik önálló állami életünknek egy másik eszköze, a magyar postai értékjegy legelső tervezete is.

Than Mór rajzolja.

A művész alig 20 éves. Kis történelmi jeleneteket csinál eddig, némi sikerrel. A Szépművészeti Múzeumban is őriznek ilyenfajta korai művéből néhányat. Eleinte félig jogász, félig Barabás-tanítvány. Majd pedig a szabadságharc indulásakor beosztják hadifestőnek Görgeihez. Vele van Tatától Világosig. Táborozási élményeket örökít meg, melyeket 1849-ben az osztrákok elégetnek, mint forradalmi bűnjeleket.

A honvéd Than *Apáti*, vagy *Apáthy Mór* néven írja képei alá magát. Bátyja a régi családi Thann névvel szerepel, két n-nel (l. Wurzbach Lexikon). Mór pedig a Bach-korszakbeli bécsi iskolázás után is megmarad mindvégig Than Mórnak, telítve színültig jó magyar népi és történelmi lelkeséggel.

Nem lehetetlen, hogy a postajegy megrajzolásához egyenesen odavezénylik a lobogó lelkesedésű *Landerer Lajos*hoz, aki a bankjegyek készítését is honmentő munkának fogja fel. A postai küldeményeket bérmentesítő kis grafikai lapocskát, melyet Márai Sándor röviden „felragasztható halhatatlanság”-nak nevez, alig nyolc évvel előbb találták ki Angliában. Landererék a Bankjegy-Nyomdában gondosan előkészítik a magyar postajegyet, megelőzve vele az osztrákok, németek, a szomszéd népek és a legtöbb nyugati ország hasonló kiadmányait. Ha ez művészeti teljesítményként nem is bontakozik ki nagy fontossággal, állampolitikai és művelődéstörténeti szempontból mindenesetre megérdemli a kegyeletes megemlékezést.

Than Mór postajegy-tervezete titokzatos körülmények között kerül szemlétünk elé. Alámerülve rejtőzködik sokáig, mint a tő fenekére süllyesztett harang. Hetvennégy évig senkisémm hall felőle semmit, kilencvenöt évig pedig látni sem lehet a rajz eredetijét.

Az első közlés róla 1924 július 15-én jelenik meg névtelenül „*Kossuth postajegy-tervezete*” címmel *Jászai Emánuel János* rövidéletű folyóiratában, a Magyar Levélbélyeg-ben. Ennek lényegét szavaival együtt átveszi dr. *Hencz Lajos* postafőigazgató, *Jászai Bélyegkatalógus*ához írott előtanulmányában (Egyetemi Nyomda, 1927. 22. 1.) — saját nevével jegyezve. Azt mondja, hogy a postajegyet Kossuth szándékozott kiadni, s Than Mórral készítette hozzá a rajzot 1848 június 3-án. A szerző-művész *Urschitz Jakab*nak. „Kossuth tábori nyomdászának” azzal a büszkélkedő felirattal adja át tervezetét: „Lieber Herr Urschitz! Das hab auch ich getan — M. Than.” Szerinte a bélyegkép címere azonos a Kossuth-bankóéval s úgy véli a címer fölött alkalmazott Szent Koronáról, hogy Than azzal a megpróbáltatások idején is kifejezi ragaszkodását a magyar királysághoz; a kétoldali búzakalász pedig a művész bácskai eredetére vonatkozik. „A postajegy már közel lehetett a kivitelhez, mert az eredeti rajzon írónnal írt utasítások láthatók, melyek szerint a bélyegrajz kerete piros (Rahmen roth) és a közepe zöld (Mitte grün) színnel lett volna kinyomandó. Kossuth tervét azonban nem valósíthatta meg, mert a szabadságharc minden energiáját lekötötte.” E közlés tételei egészében átmentek nemcsak a bélyeg-, hanem a művészeti szakirodalomba is. (Művészeti Lexikon, II. 529.)

Az 1848-as postajegy sorsának bonyodalma azzal tetéződik, hogy Hencz 1943-ban megkérdezte afelől, mire alapítja Kossuth közreműködését és egyéb adatait, főként pedig hol volna a

rajz megtekinthető, azt a meglepő választ adja, hogy ő a rajzot nem is látta, adatait Jászaitól kapta, aki azóta meghalt, s úgy tudja, hogy a rajz vagy a Nemzeti Múzeumban, vagy az Országos Levéltárban van. Zichy István gróf és Jánossy Dénes főigazgatók kutatásai a nevezett intézetekben azonban erre vonatkozóan nem vezettek eredményre.

A posta vezérigazgatóságán derült ki végre is, hogy Jászai még él. Ismert bélyegszakmabeli ember és a Gamma-gyár levéltárosa. Némi kérésre és igazgatójának, Juhász Istvánnak biztatására a félországon át keresett rajzot fel is mutatja. Sőt elárulja, hogy ő Urschitz Jakabnak, Than műve megőrzőjének unokáját vette el feleségül s a rajzhoz szerencsés örökség révén jutott, egyéb nyomdászgrafikai emlékekkel együtt. Úgyesen már kamatot is vett belőle, több ezer példányban kicsinyítve lesokszorosítottatta „Kossuth-bélyeg” néven, kezdő gyűjtők számára. Természetesen további kiadásokra is gondol. Egyelőre szívélyesen engedélyt ad azonban, hogy Than rajzát vizsgálódás alá vegyünk, lefényképezzük s a maga egészében, összes részleteivel együtt ez alkalommal először közzételessük.

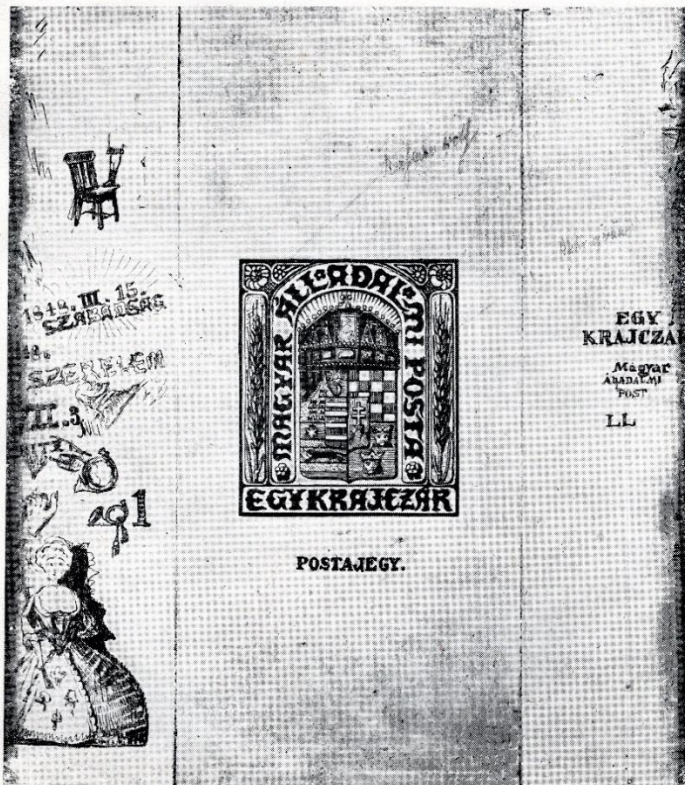
A mi feladatunk ezek szerint tehát az, hogy Than Mór eredeti rajzlapját közvetlenül vattatóra fogjuk. Mondja meg nekünk a tüzetes vizsgálódás, hogy megállapítható-e annak hitelessége, korabelisége, és hogy valóban az 1848-as Bankjegynyomdában készült-e, ahol azt már a vésnökök munkába is vették? Továbbá, nevezhető-e teljes megnyugvással Kossuth-bélyegnek? Milyen adat igazolja, hogy Kossuth Lajos, vagy más kormányzati tényezőnek köze van hozzá?

Ha a kétforintos Kossuth-bankóval összevetjük, amely 1848 június-júliusában készült, akkor az azzal való testvéri viszonylat le nem tagadható. Legalább is a két címernek közös előkép-apjuk lehetett. A köznyelven vöröshasúnak nevezett bankó, korának legszébb pénzjegye „habos” (guillochirozott) alnyomatával együtt a kiváló *Tyroler József* keze alól kerül ki, aki akkor a Honművész s más folyóirat jóhírnevű rajzolója. A vésnöki munkákat pedig *Clasohn* és *Wachtler* végezték. Than címere azonban csak rokon ezzel, de nem másolat. A vésnökök lehettek azonosak. A postajegytervezet címerpajzsa nyulánkább valamivel és itt-ott rajzbeli eltérés is van rajta. A rajzoló sokfelől kaphatott felsőbb utasításokat tervezéséhez, mindent igyekezett figyelembe venni és épp azért ideje sem volt a kellő összehangolásra. Sikba foglalt és térbeli hatású elemek

váltakoznak alkotásán. A sarok palmetták teljesen jelentéktelen klasszicizáló hagyatékok és lapos jellegűek. Viszont a kalászok természetű domborúságra törekszenek. A betű, a címer, a kalászok elárulják a hivatalos kívánságok kényszerű érvényesüléseit; tehát a korona semmiképpen sem a művész királyhűségének, s a kalász nem bácskai eredetének a tanusítója. A groteszk betűk egyenesen ízlése ellen valók lehettek. A jobboldali szélrajzon olyan Bodoni-féle betűtípust hoz javaslatba, aminők a magyar bankjegyeken is szerepelnek. Az a körülmény, hogy a jobboldali vázlaton az **ALADALMI** szónak első L jegyét alul kettőzve javítja ki LL-re, azt mutatja, hogy a változatot kereső tárgyalás a végleges betűrajz elkészülte előtt folyt le, minthogy a végleges rajzon már helyesírási-lag kifogástalanul szerepel a friss-sütemény **ÁLLADALOM** szavának első páros LL-je, és az előrajzolás ceruzanyoma is felismerhető.

Még többet mondanak a baloldali szélrajzok. A tollat tisztító vonalhuzigálások mellett sokféle „műhely-jegyzet” bukkan fel, melyek arról tájékoztatnak, hogy mi minden járt a fiatal művész fejében, mikor a postajegyét készítette. Baloldalt a Szent Korona magasságában ugyanolyan sugárkékék között és ugyanolyan félkörű térségbe beleilleszhetőnek méretezve 1848. III. 15. dátuma, alatta pedig a **SZABADSÁG** felirat foglal helyet. Az 1848. évszám kisebb alakban is megismétlődik, hogy annál jobban elférhessen a **SZABADSÁG** szó fölött. Tudjuk, az „Álladalmi postá”-nál ezidőben már sok helyen a magyar címer fölé a korona helyett a sugarasan felkelő napot (esetleg az Isten szemével) kezdték festegetni (l. Domanovszky: Magyar Művelődéstörténet V. 229. o. Révai, 1943). Itt is a jelentkező republikánus fuvallat szájaíze szerint, valószínűleg március idusának glorifikálására gondolhatott az a Landerer Lajos, aki nemcsak a kétszáz személlyel dolgozó Bankjegynyomda mindenható igazgatója volt, de aki március 15-én Petőfi Nemzeti Dalát, a Talpra Magyar-t is megjelentette, tehát e korszakalkotó dátum jelentőségétől át volt ittasodva. Landerer egyébként a postajegy-kérdés megvalósításának legfőbb irányítója is, aminthogy a bankjegy előállítását is ő tartotta kezében. A vele való tárgyalások feltüntetője a **SZERELEM** szó alatti torzképszerű fejevázlat is, melyen Landerer rövidnyakú, nagyhomlokú, hosszúhajú, szakállas arcú is ismerhető fel.

A műhelyben röpködő további gondolatszilánkok némelyike szintén leolvasható a balszéljegyzetek nyüzsgéséből. Ezek közül a legfontosabb a római VI. számjegy, mely VII-re van kijavítva az

*Than Mór postajegy-tervezete. Az eredeti nagyság kétharmadára kisebbítve.
A foltos részek a vésnöki koromfüsttől származnak*

arabs 3. jelzéssel együtt, s június-július harmadikát jelenti. A bélyegrajz készítésének ez lehetett az ideje. A SZABADSÁG-ról pedig a húszéves művésznek, nem csoda, ha a SZERELEM jutott eszébe („e kettő kell nekem!” sóhajtással), amire nemcsak a legfelső

részen látható női lábszár utal, de a MITZI név és a legelső rokokó dáma vázlata is. MITZI alatt postakürtök vannak; az egyiket huszár-csákós női alak karddal, ennek keblei is ott láthatók a körben. A postakürt motívuma viszont, mellékleteivel együtt, lemarad a végleges tervezetről.

*

A Bankjegynyomda a Károly-kaszárnyában, közel a Vármegeház-utcához, a mai Városháza házinyomdájának a helyén működik. Meglehetősen nagyszámú személyzettel és részben Angliából beszerzett gépparkkal van ellátva. Az angol levéljegyeket közvetlen kapcsolatból ismerhették. A nyomda főgépmeistere a 29 éves *Urschitz Jakab*, aki 1846 körül jött Laibachból Kozma Vazul pesti nyomdájába és onnét emelte ki Landerer vezető szerepkörre. Urschitz a bankjegyek nyomómestere, több mint húsz gépmeister élén. Mikor a Bankjegynyomdából „repülőnyomda” lesz, együtt megy a kormányral és munkásaival Debrecenbe, majd Szegedre, onnét pedig Aradra, a végső összeomlásig gyártván a szabadságharc hadiüzeméhez nélkülözhetetlen bankjegyeket. Urschitz 1850-től kezdve az Emich, majd pedig az Athenaeum művezetője. 1884-ben halt meg, művészi és irodalmi körökben kedvelt emberré vált; temetésén megjelent személyesen Jókai Mór, Salamon Ferenc és Szilágyi Sándor is.

*

A rajzlapról az is megállapítható, hogy a vésnökök magasnyomásra szánt ducokat vésnek róla. Az utasítás az, hogy a keretet vörösen, a címert zölden nyomják, a középrészt fehéren hagyva, hogy így a nemzeti szín érvényesüljön. Az ilyen lemezek úgy készülnek, hogy a réz-, vagy acéllapokat egy habverőhöz hasonló üstbe öntött lágyszurokba ágyazzák bele, s az megkeményedve, a vésési művelet forgatása közben nem engedi a lapokat elmozdulni. A fémlapokat mastix-gőzzel befüstölik, hogy arra tüvel a tükörmintát előrajzolhassák. A M. kir. Posta kísérleti állomásán *Marschalkó Béla* főigazgató mikroszkóp-vizsgálata kimutatta, hogy a rajzlap színelőoldalán látszó sárgulás szurkos füsttől származik, melynek szemcséi beletelepedtek a papírostok mélyébe. A hátoldali alsó folt pedig a felületen lévő szurkos érintésnek a nyoma, valószínűleg a vésnök, vagy nyomdász maszatos kezétől származó daktiloszkópia.

A korabeliség egyik bizonyítéka az, hogy a papír sárgulá-

iratanyagában, sem a nyomtatott forrásművekben: Görgey, Szeremlei, Gracza, Horváth Mihály és az egykorú lapok nem említik. A Szépművészeti Múzeum, a Nemzeti Múzeum, s a Than-hagyaték családi levelestára is hallgat e kérdésről. Kossuth elnöki íróasztalában, Duschek, vagy Klauzál magániratai között sem maradt egy memorandum vagy jegyzet sem arról, hogy Kossuthék postabélyeget akartak volna kiadni.

A sajtószabadság támogatása címén ugyan nagy szükség lett volna a hírlapok céljára olyan egykrajcáros postajegyre, aminőt éppen Than rajzolt. „A hírlapi irodalom a mostani viszonyok közt még egyszer annyira emelkedett” — mondja a kormány költségvetési indokolása. Közelálló az a feltevés, hogy előbb el akarták készíteni a bélyegeket, csak azután lett volna belőle ügyirat. A bankjegyeknél is így történt.

1848 novemberében a postaügyeket már katonailag vezetik (Madarász László), december 9-én a Honvédelmi Bizottmány megbízta ugyan Pulszky Ferencet az ipar, kereskedelem és közgazdászati ügyeinek intézésével, de a nagyhorizontú Pulszky számára abban az időben már a bélyegügy igen kis ügyvé zsugorodhatott össze.

Még szerencsének mondható, hogy Urschitz Jakab, a gondos és körültekintő művezető nyomdász, mikor a kormánnyal a móri csata után, karácsony előtt, az összes bankjegykészítő kellekeket sebtében összepakkolva Debrecenbe távozott, magával vitte zseb-nagyságúra összehajtogatva a Than-féle rajzot is, azaz zsebvágta. Talán arra gondolt, hogy még egyszer rákerülhet a sor annak kivitelezésére, vagy pedig ösztönös gyűjtőkédvteléssel eltette az utódok számára.

Kegyeletos megilletődéssel forgathatjuk e sárgára füstölt, közel százesztendő kemény karton-lapocskát. Ma már csak olyan mozaik-morzsa ez multunk tényeiből, mely egyenesen az „adatok művészetünk történetéhez” emléktárába tartozik. De alkalmas viszont sugárzó erővel felidézni azt a magyar szellemiséget, mely a művelődés országútján mindig együtt járt a művelt Nyugattal, sőt néha talán néhány lépéssel előbbre is lépegetett.

Felelős kiadó: Czákó Elemér
2216.44. Hungária Nyomda Rt. Budapest
Felelős: vitéz Bánó Lehel igazgató

AZ ELSŐ MAGYAR POSTABÉLYEG

Az elektronikus formában közreadott tanulmány eredetileg 1944-ben jelent meg a Franklin Nyomda kiadásában, a Budapesti Szemle folyóiratban közölt szakkikk különnyomataként.

AZ ELSŐ MAGYAR PÓSTABÉLYEG.

Az első magyar postabélyeg Budán születik meg 1871-ben. Kezdeti történetének sok részletét elnyeli az idők távolsága és a hivatalos ügyiratoknak túlságig menő selejtezése.

Gondosan átvizsgálva azonban az Országos Levéltár, a Pénzügyminisztérium, az Államnyomda, az egykori Földművelésügyi és a mostani Kereskedelemügyi minisztériumok irattárait és azokat összevetve a m. kir. posta Bélyegmúzeumában őrzött idevonatkozó tárgyi emlékekkel, művelődéstörténetünknek egy merőben új fejezete bontakozik ki előttünk.

Az 1867-i osztrák-magyar kiegyezés postaügyi alapaktájából (Uebereinkunft), melyet magyar részről Fest Imre és Gervay Mihály készítenek elő és ugyanazon év április 17-én a két ország kereskedelmi miniszterei írnak alá, megállapítható, hogy abban a magyar postabélyegeket sorsát ideiglenesen az osztrák kereskedelmi miniszternek szolgáltatják ki. Nekünk sem nyomdánk, sem kellő kezelő-szervezetünk nincs kéznél.

Viszont minden magyar lélek égető vágygal igyekszik sürgősen kiszabadulni a veszedelmes közösség béklyójából. Az összbirodalmi gondolat polipszerűen készül rátapadni az újszülött magyar postára. Levelbélyegeinket az osztrákokkal egyforma bélyegképpel a bécsi Államnyomda nyomja, s az Österr. kk. Post Oekonomie-Verwaltung gondozza. Ezenkívül még a legegyszerűbb postanyomtatványaink előállítását is maguknak szeretnék megkaparintani. Alig sikerül lekötni azokat hamarjában a budai Egyetemi Nyomda

számára, amely nyomda azonban külön memorandumban fejti ki, hogy bélyeget, ha akarna, sem tudna csinálni.

Lónyay Menyhért pénzügyminiszter előtt elsősorban fiskális szempontokból fontos ez a kérdés, ő indítja el a magyarországi bélyeggyártás ötletét: «a pénzügyigazgatás felette kívánatosná teszi azt, miszerint a magyar Koronához tartozó országok számára a szükséges bélyegjegyek (okmány-bélyegek) Budán állíttassanak elő.» A postabélyegek érdekében Gorove István kereskedelmi miniszter is rögtön csatlakozik: «A postai levéljegyek, bélyeges borítékok, bélyeges postautalványok és levelezési lapok gyártását készséggel engedem át a magy. Államnyomdával egyesítendő Katasteri Kőnyomda Intézetnek, — föltéve, hogy a kiállítási árak a bécsi cs. és kir. Államnyomdának árait meg nem haladják...»

A két miniszter e két kis házi üzemet veszi kézbe és magasabb feladatokra «alkalmasítják»... egyesítik, felszerelik, megrendelésekkel látják el. Azt szeretnék, ha már 1870. június 1-re forgalomba lehetne hozni «új jelvényű» postai értékcikkek, «a cs. és kir. postaigazgatás levéljegyeitől való megkülönböztetés végett, minthogy egyenlő jegyű postabélyegek visszaélésre adhatnak alkalmat».

Javaslatok, engedélyek, egyezmények és számlák beszállnak arról, miként lép az osztrák Post. Oekonomie-Verwaltung helyébe a Magyar Postagazdászati Hivatal és a bécsi Államnyomda helyébe pedig a budai Államnyomda, magábaolvasztván a Telekzeti (vulgo Katasteri) Kőnyomdát is. Mindenekelőtt átépítik a Fortuna-utcai Kimnach és Bruckmann-házat: raktár, szedő- és nyomóterem, öntöde, marókonyha, szárítószoba és kazánház készül. Aztán az új Államnyomda nagy körültekintéssel és még nagyobb határozottsággal «azon munkákra megkívántató műeszközöknek és gépeknek birtokába jut.» Jönnek Bécsből, Lipcéből, Offenbachból sajtók, lyukasztógépek, lemezek, festékek, galvánfelszerelések stb., a papirost Barber és Klusemann szállítja, a pesti Dávid Károly-cég útján; a bélyegek számára finomabb minőségű «velint». Egy évi szükséglet levél- és hírlapjegyre 700 rizsma, levélborítókra 2000 r., levelezőlapra 800 r., utalványra 500 r. A sárga első osztályú nyomókövek

Solnhofenből érkeznek a Dunán. Az egybegyűlt feldolgozandó és kiadandó felszereléseket és anyagokat a legnagyobb gondossággal raktározzák és könyvelik a Hitelosztályon. A papirokat, lemezeket, a kész- és félkész-árúkat, valamint a selejteket külön szervezett «felügyelőbizottmány» ellenőrzi, melynek első elnöke Schuster János pénzügyminiszteri titkár.

Megszületik a mindenre kész Államnyomda: «az intézet... bélyeg, levél és pecsétjegyeket képes elkészíteni, könyv- és könyomatban, továbbá a horgany, vörösréz és acélnyomat, valamint fényképészet és önyomat segítségével... a sokszorozás pedig galvano, képelés és átnyomat által könnyen eszközölhető» — jelenti a szervező munkálátokat végző Bauer Norbert «trigonometer». Ez a kis köpcös, nagyszakállú úr a Katasteri Könyomdával jön át igazgatónak: a nyomdászathoz nem sokat ért, de lelkiismeretesen megtanulja Bécsből az üzemvezetési szabályokat, az üzleti számvetést, az alku-bérrendszer módszereit, s aránylag elég jól ki tudja választani a szükséges munkakerőket, akikkel némi bukdácsolás után jelentős sikerre is vezet az új postabélyeg-vállalkozást.

A pénzügyminisztérium nagy súlyt vet nemcsak a gépekre, hanem főleg a szakerőkre. Műtani gyakorlatokat vesznek fel, hogy «jó hazai erőket neveljenek» és egyelőre húsz műszaki állásra írnak ki pályázatot. Az értékjegyekre való tekintettel ezek «mint rajzolók, a térképészeti szakmán kívül a díszítőrajzban is kitűnő jártassággal bírnak.» A bélyeggyártás legfontosabb személyei Baueren kívül Zawadowszky Vazul, a Temesvárról jött első budai Államnyomda műtani vezetője, Harrer József, a galvanoplasztika mestere, Csomortányi Pál művezető, Péchy Imre rajzoló (a későbbi igazgató), Hatschek Ignácz, Horváth Pál, Rajner Károly rajzolók; Kovacsék István, Jung Manó, Kraumann Sándor, Haager János, és Unrein János műszaki tisztek. A réznyomdai művezető Kaufmann György, a könyomdai Czapek Ede, főgépmester pedig Lanczenberger Bernát. Postabélyegekkel különlegesen Harrer, Jung és Unrein foglalkoznak.

Harrer József a budai egyetemnek volt egykori «vegystani járulnoka», aki nemcsak honi születésű (budai), hanem a magyar nyelvben is tökéletes. Bauerről és Zawadowszky főművezetőről ezt nem lehet mondani. Harrer «kitűnő műszaki vegyész, s a színek vegyészétét illetőleg különös szakismerettel bír, úgy hogy e nembn már több fontos felfedezéseket tett.» Mindjárt tanulmányi ösztöndíjjal a bécsi Államnyomdába küldik, hogy a tömöntést s a galvano eljárásait elsajátíthassa és a nyomólemezek készítésébe begyakorolja magát.

Jung Emánuel külföldről jelentkezik, Majna-Frankfurt-i születésű (1823), Európa különböző várcaiban működött, jó bizonyítványokkal rendelkezik. A bécsi Államnyomdában galvanografiával foglalkozott. Értékjegyek rajzolásában kitűnő ismeretekkel bír. Dolgozott Frankfurtban Dondorff-nál tizenhét évig, Olszországban pedig öt évig.

Unrein János (Payer és Rédey szerint az 1871-ben forgalomba hozott postabélyegek rajzolója), mint «vésnök» adja be pályázati kérvényét «a műszaki irodatiszti állomásra». Folyamodványában előadja, hogy Pesten született 1829-ben, evangélikus hitvallású és «a bécsi Művészeti Akadémiát két éven át látogatván, a vésnöki szakmában alapos ismereteket és képzettséget szerzett. Évek során át Pesten önállóan működven, utóbbi időben Egger Testvérek pesti vésnöki intézetében mint vésnök állt alkalmazásban... Az állomás kegyes megadása esetében magát az ú. n. fekete-nyomatú munkálatoknál alkalmaztatni kéri...» Unrein 1882-ben hal meg.

A postabélyeggyártás elindulásakor az Államnyomda számára bizonyos fokig a sötétbe való ugrást jelenti. A gép, az anyag, az ember, a merészség és a jószándék megvan, de hiányzik a gyakorlati tapasztalat. Előljárójában Harrer 1870. január 16-án teszi meg kémiai vizsgálatainak alapján előterjesztését a festékre, az enyvezőanyagra és a papírra vonatkozóan.

A további lépésekhez, különösen a sokszorcstító eljárások tekintetében Bauer igazgató meglehetősen szabadságot tud biztosítani magának. Az elfogadott szervezeti szabályzat

alapján az ő kezébe futnak össze az üzem összes «műmunkálatai». A postabélyegeket illetően is «gondoskodik az eredeti rajzok elkészítéséről és a lemezeknek fára, kőre, horganyra, rézre, acélra metszéséről, illetőleg azoknak tömnyomó, galvániai, átnyomási úton való sokasításáról».

A levéljegyek, a levélborítékok és levelezési lapok készítési és kikészítési műveleteinek végzése «alku jegyzőkönyv» szerint megy végbe. Száz ív réznyomásnál a nyomdász 20 kr-t, a lemezdörzsölő 16 kr-t, a felrakó 15 kr-t, a sajtómester pedig 5 kr-t kap. A sajtómesterrel együtt a rézsajtó tíz embert foglalkoztat. Ezer ív után a nyomat ára 2·80—4 frt közt váltakozik a színek különbözősége szerint. A levéljegy ezer darab negyedívének enyvezése 42 kr, kiterítése 25 kr, felakasztása 36 kr, csomagolása 10 kr, feltűzése és berekesztése 32 kr., átlukasztása 46 kr., szélek leszakítása 15 kr.

A bélyegrajzoló 2·25 frt, Kovacsék vésnök 2·50 frt, Jung pedig, aki a «gépi vésetekhez» is ért, 3·50 frt napidíj-kulccsal dolgozik. Fizetésüket azonban ebből leszámítják.

A postabélyegek tervezetének (mintájának) elkészítése felől Bauer Norbert már előzetesen (1869. január 7-én) megállapodik Gervayval és Danielikkel, akik megadják legfőképpen a címerre (jelvényre) az utasításokat és engedélyezik a nyomóformák (lemezek) készítését. A tárgyalások kiindulására szolgáló gyorsvázlat, a nagy magyar címerrel és a Szent Koronával, megvan a Bélyegmúzeumban. Hogy a végleges tollrajz után készülő nyomóforma magas, sík, vagy mélynyomásra megy-e a könyv-, a kő- vagy rézsajtóba, annak eldöntése az Államnyomda tetszésére van bízva.

A Kereskedelmi Minisztérium postai ügyosztálya csak arra ügyel mindvégig, hogy az új magyar levélbélyegek rosszabbak és drágábbak ne legyenek a megelőző bécsi bélyegeknél. 1870. május 20-án rögzítik az osztrák Kereskedelmi Minisztériumból beszerzett árakat, melyek a metsvények és lemezek betudásával együtt a következők: 100 drb. levél- és hírlapjegy 4 kr., 100 drb. jegyesboríték 50 kr., 50 drb. levelezési lap 10 kr., 100 drb. postautalvány 50 kr.

A nyomda önköltségi számítása ezzel szemben: 100 drb.

levéljegy 2·88 kr., 100 drb, hírlapjegy 1·55 kr., 100 drb, levélboríték 46·18 kr., 50 drb, levelezési lap 9·66 kr., 100 drb, postalvány 45·36 kr. A Pénzügyminisztérium, mint legfőbb felügyeleti hatóság, a vele bizalmasan közölt államnyomdai belső önköltségi árakat jóváhagyólag veszi tudomásul, «mint-hogy azok 25% kezelési költség mellett sem érik el a m. kir. Kereskedelmi Minisztérium által (bécsi mértékre) ajánlott árakat, mely árak mellett az Államnyomda jelentékeny tiszta jövedelmet kell hogy eredményezzen.» A postai érték-cikkek nyomdai számlája 1871-ben összesen 59·134— frt, 1872-ben 69.399— frt, és 1873-ban 102.745— fit.

Az Államnyomda igazgatósága a Kereskedelmi Minisztériummal csak utólag köti meg a végleges egyezményt (1871. szeptember 28), melyben tulajdonképen a bécsi norma szerint a bécsi bélyeg minőségi munkájára van kötelezve, azaz a levélbélyegeknél magasnyomásra, ez pedig úgy viszonylik a réznyomás költségeihez, mint az 1·51 kr. a 2·88 kr.-hoz. Az Államnyomda azonban számvetését megtéve látja, hogy van megfelelő kerete és a maga jószántából áttér a drágább és nemesebb technikákra. Először a litografiára, azután a réznyomásra. A könyomásnál első kísérletképen magasnyomású fotokémiailag maratott dúcok levonatait veszi igénybe, később a rézvésetű lapokat használja átnyomó mintáknak.

A Kereskedelmi Minisztérium az általa felajánlott áraknál tulajdonképen igen nagy számítási hibát követ el, melynek folytán a budai nyomda a levélbélyegeknél kétszer annyit kap teljesítményeiért, mint a bécsi Államnyomda. Az tény, hogy Magyarország az 1867-es közös bélyegeknél 100 drb. levél- és hírlapjegyért 4 kr.-t fizet Bécsnek, azonban ebből csak 2 kr. jut a Hof- u. Staatsdruckerei-nek, 2 kr.-t lefog magának belőle az osztrák Postagazdászati Hivatal — kezelési költség címén (100%). Ilyenformán tehát Budán olyan jól sikerül a bélyegvásár, hogy drágább nyomású eljárásokra is bőven jut. Az árdrágításra a nyomdaszámlák utólagos átvizsgálásánál rájön a Kereskedelmi Minisztérium kebelbeli postaszámvevőség osztálya. Leleplezése így szól: «Végül megjegyeztetik még, hogy a bécsi cs. kir. posta-

igazgatásnak gyártásai fejében 1—1 levéljegy lap után 2 kr. térítették meg, a m. kir. Államnyomdának pedig 4 kr. szerződésileg megtérítendő, miáltal ezen értékcikkért minden egyes lap után 2 kr. költség a postakincstárnak merül fel». A hibás kalkulációt azonban csak 1880. április 1-én javítják ki véglegesen. Ezúttal Kerkápoly pénzügyminiszter 1871. június 18-án sajátkezűleg jegyzett átiratban kel az Államnyomda minőségi munkájának védelmére: «Ha a levéljegyek árai magasabbnak mutatkoznak az egykori bécsiek-nél, az onnan van, hogy az itteni levéljegyek réznyomatok útján állíttatnak elő, mely körülmény a fennforgó árkülönbség igazolására elegendő, mert e nélkül a könyvnyomdászilag gyártott levéljegyek egységes ára túlságos drága lett volna. Ami pedig azt illeti, hogy az Államnyomdának a bécsi árak ajánlottak fel, erre nézve kénytelen vagyok megjegyezni, hogy ezen ajánlat csak addig állhat, míg a gyártmányok egyenlő módon készítettők, de nem állhat akkor, ha azok előállításánál lényeges eltérést feltételező kívánalmaknak kielégítése forog kérdésben».

A budai Államnyomda több rendbeli kísérletezés után a jóváhagyott bélyegrajz sokszorosításába fog. Megkapja Bécsből az 1869 óta elfogyott magyarországi példányszámok jegyzékét, a minisztérium is összeállítja a kívánt mennyiséget. Az 1871-ben ténylegesen elfogyott bélyegek darabszáma (milliókban számítva) levéljegy 2 kr.-os 34·20, 3 kr.-os 8·30, 5 kr.-os 147·20, 10 kr.-os 20·20, 15 kr.-os 9·90, 25 kr.-os 0·74, 50 kr.-os 2·45; hírlapjegy 1·57, levélboríték 3 kr.-os 88, 5 kr.-os 91·70, 15 kr.-os 1·35; levelezési lap 39, postai utalvány 144.

Minthogy pedig az új postabélyegek megjelenésének időpontját a kilátásba helyezett 1870 júniusa és decemberje után még 1871. január 1-ről is el kellett halasztani, az Államnyomda minden igyekezetével azon van, hogy ennek premiérjét legalább február 15-én megtarthassák. Előzetes próbanyomatot be sem mutatva, Bauer igazgató 1871. január 27-én a Kereskedelmi Minisztérium elé jegyzéket terjeszt, a postai értékcikkek előállítása körül végzett munkálatairól, egyúttal néhány teljesen elkészített és kikészített minta-

darabot is bemutat, és közli a saját felelősségére eddig ki-
nyomtatott példányszámok részletező tételeit.

A cikk megjelölése	Iv v. csomag (100 db)	Előirányozva 3 óra	Kinyomva	Kikészítve	Jegyzet
1. Levéljegy	2 kr.	ív	8.600	24.000	2.100
•	3 •	•	2.500	8.000	
•	5 •	•	36.300	40.000	1.500
•	10 •	•	4.600	3.000	
•	15 •	•	2.400	2.000	
•	25 •	•	100	1.200	
2. Hírlapjegy	1 •	•			
3. Bélyeges					
levélboríték	3 kr.	csomag	230	1.260	
•	5 •	•	20.500	4.230	100 továbbnyomása folyik
•	10 •	•	270	270	
•	15 •	•	270	270	
•	25 •	•	270	270	
4. Levelezéslap	2 •	•	7.100	1.687	• •
5. Utalvány	5 •	•	36.600	3.100	1.122 • •

A levéljegyek körüllyukasztása és a borítékok enyvezése
munkában. Buda, 1871. I. 27.

Bauer Norbert s. k.

Ekkor történik aztán az, hogy az Államnyomda gya-
korlatlansága és főként a nyomóformák készítésében való
járatlansága folytán a sok fáradozás és előkészítés ered-
ménye fálnak megy és az egész magyar levéljegyügy
szinte végzetesen megtorpan. Bauer többre vállalkozik,
mint amire képes.

Danielik József miniszteri titkár átveszi a postai érték-
cikkek összefoglaló jegyzékét és a mintaként bemutatott,
eddig elkészült százas ívek és csomagok két-két példányát.
Átvizsgálja Gervay Mihály osztályvezetővel együtt, s az
új levéljegyek, hírlapjegyek, bélyeges levélborítékok, el-
fogadása és forgalomba hozása helyett az ügyiratra a
következő «pro domo»-ot írja:

•A bemutatott értékcikkek kiállítása műszaki szempontból
nem sikerült.

A metszés ellen nincs kifogás, az úgy van visszaadva, mint
eredetileg tervezve és megállapítva volt. A nyomás azonban igen

hibás, s ezen hibás nyomás folytán, legkivált Őfelsége arcképe van elcsúfítva. A bérmentesítési jegyek eredetileg megállapított mintái szerint ugyanis az arckép fehér körmezőn lévén előtűntetve, a rajzolathoz képest csupán az arckép árnyzatának kellene színezve lenni, s magának az arcnak fehér színben előtűnni.

Ez az egész nem sikerült, mert a színefesték, hibás nyomás folytán kisebb-nagyobb mértékben az egész arcot érte, a miatt első tekintetre mintegy himlőhelyes arcot vél látni a szemlélő.

A hírlapjegyekre ki volt kötve, hogy azok ne, mint eddig, tiszta papírra legyenek nyomva, s kész állapotukban alul bemérgázva, hanem maga a papiros nyomás előtt olajos mézgától egészen áthatva, s a rányomott jegyek felragasztás után többé megsértés nélkül levehetőek ne legyenek.

Ez azért szükséges, mert tudvalevőleg a postahivatalok a hírlapjegyeket ritkán betűzik meg, miáltal azon visszaélés történik, miszerint egyesek a fölragasztott jegyeket szépen leveszik és ismét felhasználják.

Vidéki nagyobb városokban, sőt a fővárosban is, legkivált kaszinói szolgák ily módon egész kereskedelmet űznek. A nyomdai igazgatóság ez utóbbi körülményt, hogy t. i. csak eddigi mód szerint mézgas hírlapjegyeket készítettett, arra hivatkozik, hogy az általa bemutatott készítési mód új szabadalmazott találmány, s hogy e szabadalmat előbb a nyomdának is meg kell szerezni.

A dolgok ezen állásában a bemutatott értékcikkeket a közönség, s más idegen postaigazgatások megszólása nélkül forgalomba bocsátani alig lehet.

De miután a levelezési lapok készlete egészen elfogyott, Bécsben magyar szövegű lapokat többé nem készítenek számunkra; azonfelül az utalvány blanquettek elfogyván, a postagazdaszat azon biztosítás folytán, hogy az új blanquette értékcikkeket első ígéret szerint mult év június, későbbi ígéret szerint december 1-re liferálhatja, — nehogy fennakadás álljon be, nincs más mód, mint a levelezési lapokat és utalványokat elfogadni, s mielőbb forgalomba bocsátani.*

Csaknem 8 millió levéljegy, s több mint félmillió levélboríték válik így felhasználhatatlanná. Csak a levelezési lapok és a postai utalványok kapnak kegyelmet, melyek 1871. február 15-én forgalomba is kerülnek az ügyiraton előadott okoknál fogva.

*

Ha megvizsgáljuk a Bélyegmúzeumban az Államnyomdának e korból származó tárgyi emlékeit s összehasonlítjuk az ugyanott őrzött vázlatokkal, próbanyomatok-

kal és egyéb kész termékekkel, akkor körülbelül megállapíthatjuk, hogy mi minden történhetett az első budai postai értékjegyek először sikertelen, majd pedig sikeres előállítás körül.

Látjuk, hogy felkészülnek mindhárom sokszorosítási lehetőségre. A bécsi minta csak a magasnyomtatásra kötelez. De Budán a jóváhagyott bélyegrajzról magas-, sík- és mélynyomtató formákat is készítenek. A Bélyegmúzeumi elővázlat, s az ugyanott őrzött kitűnő rézmetszetű fejedelmi arckép, úgy látszik, csak a rajzolók irányítására szolgál, hogy a címerjelvény és a fejbrázolásban hiba ne fordulhasson elő. A sokszorosító eljárások tekintetében a nyomdának azonban szabad keze van és sok mindenfélét meg is próbál.

Maradtak reánk magasnyomtatásra (könyvnyomtatásra) és mélynyomtatásra (réznyomtatásra) készített nyomóformák, melyek alkalmazásba kerülhettek a bélyegképeknek köze való átvitelénél is.

A magasnyomtatásra szolgáló lemezek fotokémiával készülnek s azokat galván úton többszörözik. Fel vannak azonban öntve betűmagasságra, hogy nyomdászilag is igénybe lehessen venni. Ezekben a maratás után a rajz vonalai kiemelkednek a forma síkjából. A rézmetszetű lapokon viszont a vésetek árkái bemélyülők. A magasnyomtatásnál a felületre kerül a festék s annak lenyomata bőven feladott festékmennyiséggel történik, úgy hogy a festék a nyomtatott vonal két szélére többnyire ki is csapódik, amint ezt a magasnyomtatásnál előállított postai utalványok bizonyos fajtájánál láthatjuk.

A magasnyomtatásra készített dúcok némi járatlan-ságot árulnak el. A felületek szemcsések, elmaratások gyakran fordulnak elő, s a kimélyedéseket igen sokszor vésővel kell utánpótolni. Úgy látszik, az ilyen magasnyomás a nyomdát sem elégíti ki, bár elkészítik az összes értékeknek a kliséit, de sem levéljegyeket, sem bélyeges borítékokat nem csinálnak róluk. A dúcok legtöbbször inkább csak átnyomatot vesznek igénybe a könyvnyomtatás céljára.

Ezeket a 2 cm-nél magasabb nyomókockákat százas

bélyegképet adó csoportokba foglalják össze, s arról készülnek száraz csirizrétegű papír-levonatok ívnyagságban, melyeket aztán síma kőre nyomnak át. A kővön a vonalas ábrát savanyított folyadékkal annyira kiedzik, hogy a tükörkép a litografált kővön kb. papírvastagságú domborúságot kap.

Az a szemcsézés, amit Danielik az ügyiraton himlőhelyesnek jelez, nem a festék és a nyomás hibája, hanem a meg nem felelő maratásé és annak átnyomásáé. A szemcsézés rajta van az apadúcon, rajta van a közvetlenül arról nyomott postautalványon, s rákerül átnyomási közvetítéssel végül az 1871. január 27-én bemutatott himlőhelyes bélyegekre is.

A hetvenes években még a földfestéket poralakban maga a nyomdász keveri össze palettakéssel a kencével, legtöbbször márványlapon. Tehát annak alapos eldörzsölése nemcsak a hengeren, hanem az asztalon megy végbe. E körül nincs is semmi baj az Államnyomdában, valamint a nyomásnál sincs. A síknyomásnál a kép levonata igen nagy nyomásfeszültséggel jön létre, a papirost emeltyű-szerkezetek nyomják a kőre. A multiplikációs nyomásnál még külön kell vigyázni az egyenletességre és a biztonságra is. A régi Kataksteri Kőnyomda tapasztalatai e téren nagy segítségként állanak rendelkezésre. A magas nyomtató-dúcokról átnyomópapírral való átnyomtatás azonban mégis sok mindenféle zavart okozó eshetőséggel jár.

Hiába igyekszik az Államnyomda az első nem sikerült kőlapokat utánvéséssel megjavítani. Mutatja az a néhány próbanyomat, melyen a himlőhelyes jelleget kaparással próbálják eltüntetni; kielégítő eredményre ilyen úton nem tudnak jutni. Újra kell kezdeni mindent!

Minthogy a szabály az, hogy az államnyomdai érték-cikklemezek készítése és megsemmisítése csak felőbb engedéllyel történhetik, a minisztérium 1871. április 4-én elrendeli 15 levélbélyeg, továbbá a 2, 5, 10, 15 és 25 kr.-os levélborítékok eddigi kőlapjainak lecsiszolását: «a megsemmisítés Hedrich János mérnök úrnak jelenlétében és az utasítás 36. §-ának értelmében hajtatik végre.» A

horzsa-kővel való lecsiszolásról külön jegyzőkönyvet vesznek fel.

Bár a mélyített-képű nyomtató formák nagytömegű sokszorozásai a mindennapi postabélyegszükséglet számára nagyobb költséget jelentenek, ekkora kudarc után mégsem lehet másról szó, mint drágább eljárással jobbat nyújtani. Áttérnek tehát az apaminta készítésénél a magasnyomtatáshoz való dúc helyett a rézmetszésre. A rézmetszés az, amely legpontosabban visszaadja az eredeti minta rajzolatát a művészi munka minden vonalhűségével.

Az Államnyomda rézmetsző gárdája pedig elsőrangú. A Bélyegmúzeumban őrzött vésetek, a nagyszámú negatív és pozitív galvano-lemezek arról tanúskodnak, hogy január 27-e után, a kompromittált himlőhelyes magasnyomtató dúcok felhasználását félretéve, frissen vésett rézlemezek átnyomatait viszik át a kövekre, ezzel helyrehoznak mindent, lehetővé teszik, hogy május 1-re az új budai bélyegek forgalomba kerüljenek.

A régi könyomdai direktor a gyorsabb és takarékosabb eljárás kedvéért mégis azt a módszert választja, hogy a vésett rézlemezről zsírpapírral körbe átnyomott könyomtatású bélyeget készített. Ez természetesen még mindig nem hozza napvilágra a reprodukált bélyegképen az eredeti rajz valamennyi élességét. Az átnyomat lágyít, a könyomat pedig még puhábbá teszi az ábrázolást. Az átnyomással készült könyomtatású bélyegek vonalai tehát nem lehetnek soha olyan határozottak, mint a réznyomtatásúaké, s a papíron domború nyomokat sem hagynak. Az ábrázolás vonalával és színével együtt rendesen veszít az élesség is. Olyan viszonylatú ez, mint egy második leöntés ugyanarról a teárról.

Az átnyomás felhigítja és elszélesíti a rajzolatot, meglapítja úgy, hogy ábrája optikailag is szélesebb jelenségként hat. A kis részlet, mint a szemgolyó, szakáll, bajusz, szemöldök, rendesen összefolyik, bozontos lesz. Az áll megkeskenyedik, sőt néha-el is tűnik. A vonalértékek inkább folt-hatásba mennek át.

A könyomtatú lapok készítésével úgyszólván egyidejűleg

megindul a rézlemezekről való közvetlen nyomott réznyomatású bélyegek készítése is. Júliusban már a réznyomó gyorssajtó felszerelésével kizárólag réznyomatású bélyegeket gyártanak, a könyomtatású bélyegek előállítására teljesen megszűnik.

Látjuk, hogy Bauer könyomdai multja alapján a kőlapok védelme alatt akarja megvívni a harcot, de végül is Unrein, Jung és Kovacsek rézlapjai diadalmaskodnak, és Harrer, aki bécsi előtanulmányait sem az első, sem a második könyomtatású bélyegek esetében nem tudja kellőleg érvényesíteni, a galvano-lemezek gyors és kifogástalan készítésével lehetővé teszi a réznyomatú bélyegek sokaságának ontását. A kiváló gonddal készülő vésett lapokról galvanofürdő segítségével megbízható másolatokat készítenek: a lecsapódó vörösréz veredéke tökéletesen visszaadja a kézzel készült tükörképek minden finomságát. Réznyomatású bélyegeink szépségének ez a legfőbb tényezője.

Az Államnyomda galvanografiája tolja félre tehát a litografiát és pedig azért, mert a galvanoplasztikának nyomtató formáit nagy képzettségű és képességű szakemberek állítják elő.

A bélyegkutatók a könyomtatású postabélyegeink ismertetőjegyeit már ezeken az eredeti rézlemezeken is megtalálhatják, minthogy a rézlapok adják az anyamintákat a könyomtatáshoz is, s így az anyajegyek rajtuk közvetlen hitelességgel ismerhetők fel. Tekintve pedig azt, hogy milliós példányszámban keltenek életre postabélyegeket, tüzetes vizsgálatuk a legnagyobb biztonságot nyújtják. Viszont, akik eddig könyomatosok ismertetőjegyeivel foglalkoztak, mint Greinert (Monthly Journal 1924) vagy Rédey (Hungária 1925) és mások, legfeljebb csak bélyegnyomatok százait vehették szemügyre.

*

Végül még utalnunk kell arra, hogy az 1871-es könyomtatású postabélyegeinket titokzatosságuk és ritkaságuk folytán igen nagy kegyekbe fogadják a bélyeggyűjtők és a bélyegkereskedők. Már 1873-ban jelentkezik egy bélyeg-

árus, aki nemcsak az egész maradék könyvmaradékokat akarná megvenni, ha volna, de a kövekről új nyomtatásokat is szeretne készíttetni. Egyik sem lehet, mert ekkor már nincs se maradék, se nyomtatókő. Később Pestről, Nagyváradról, sőt Angliából is visszatérnek erre az utánnyomási gondolatra. Az egyik azt kéri, ha nincs meg már a régi kő, készíttessenek új követ. A Pénzügyminisztérium már-már hajlik erre, olyan nagy összeget ajánlanak fel érte, az Államnyomda azonban azon a véleményen van, hogy újból elkészíttetni a köveket, arról hű másolattal nyomatokat forgalomba hozni egyenlő volna az állami bélyeghamisítással.

*

A könyvnyomtatású bélyegeinknek legnagyobb érdeme az, hogy sok vajudással bár, de mégis életre keltik a világszép első magyar réznyomtatású postabélyegeinket. A Budán készült 1871-es gyártmány tökéletesebb és magasabb szintű, mint az, amit 1867 óta e nemből Bécsből szállítanak Magyarországnak.

CZAKÓ ELEMÉR.

KIEGYEZÉSI KORSZAKUNK LEVÉLJEGY-ÜGYE

Az elektronikus formában közreadott kiadvány eredeti példánya a Bélyegmúzeum okmány- és iratgyűjteményében található, 30443-as leltári szám alatt.

KIEGYZÉSI KORSZAKUNK LEVÉLJEGY-ÜGYE

Irta:

Dr. CZAKÓ ELEMÉR

ny. h. államtitkár.

Különlenyomat
a „Magyar Posta” 1943. májusi számából.

Budapest, 1943.

Kiegyezési korszakunk levéljegy-ügye.

Irta: DR. CZAKÓ ELEMÉR ny. h. államtitkár.

Az 1867-es kiegyezéssel Magyarország kilép osztrák koronatarományi jellegéből és olyan állami életbe kezd, aminőben a mohácsi vész óta nincsen része.

Ferencz József az önkényuralom tizenkettedik esztendejének romhalmazán megegyezést köt a magyar értelmiséggel. Elismeri az ország „történelmi individualizmusát”. Az abszolútizmus bukásakor kiderül, hogy Bach báró közigazgatása a legdrágább a világon. Még a posta is deficitre dolgozik. És Bruck pénzügyminiszter, a levéljegyek lelkes bevezetője, kénytelen öngyilkosságba menekülni. A legfőbb eredmény pedig az, hogy ezentúl közös-ügyek címe alatt nélkülünk nem lehet többé „rólunk-felőlünk” intézkedni.

Az alkotmányosságot vállaló uralkodó és Deák Ferenc közös műve alapján az egyenlőség és a viszenosság elve lép előtérbe. A monarchia két felében paritásos irányítással együttesben marad a külügy, a hadügy és a reájuk vonatkozó pénzügy. Az 1867: XVI. t.-c. 18. §-a a magyar posta bel- és külszolgálatát szerződéses alapon szintén lekötöi bizonyos mértékig. Időnként a kereskedelmi és a vámügyek keretében kölcsönös alku és egyezkedés által „egyforma elveket” kell megállapítani mindkét államterület külön igazgatósága számára. Az egyforma-elvűség azonban a további kifejlődés lehetőségét is magában foglalja: 1888-ban már a magyar posta nemzetközi önállósághoz jut,¹ 1908-ban pedig véglegesen függetleníti magát a rossz emlékeztető osztrák pátensek világától.²

AZ 1867-ES KIEGYEZÉS
ELSŐ LEVÉLJEGYE.
(Kétszeres nagyság.)

A magyar postaügy kikerül a bécsi cs. k. postaigazgatás alul és 1867. III. 17-én a m. kir. földművelés, ipari és kereskedelemügyi minisztérium fennhatósága alá jut. Az önrendelkezés közgazdasági lendülete óriási méretekre emeli a forgalmat. A vasúti hálózat 67-től 73-ig megháromszorozódik, ugyanezen idő alatt a postahivatalok száma a Magyar Szent Korona felségterületén 941-ről 1926-ra emelkedik. A postaszemélyzet megkétszereződik 3.600-as létszámra. A postaforgalom 1868-ban 32.2 millió, 70-ben már 41.5 millió, 73-ban pedig túlhaladja a 64.3 millió darabot. Ugy, hogy a Bach-rendszer réme, a deficit, fokozatosan eloszlik. A magyar posta pénzügyi eredménye 1868-ban még 3.4 millió bevétellel és 3.6 millió forint kiadással zárul. A kezdeti 200.000 forint hiány azonban 1869-től kezdve évről-évre jelentős jövedelmezőséggé alakul át.³

A magyar levéljegy eme kedvező körülményeit 1867. IV. 27-től kezdve Gervay Mihály, a legkitűnőbb szervező erők egyike, biztosítja.⁴ Ő az, aki Gorove és Szlávy miniszterek mellett a postai ügyeket vezeti, míg az a teljes önálló kifejlődés útjára nem jut. Gervay előzően Bécsben, Magyarországon és Erdélyben közvetlen postaszolgálatot teljesít már 20 éven át; résztvesz az 1837-iki postatörvény végrehajtásában, az 1850-iki levéljegy bevezetésében. De résztvesz 67-ig általában mindenben, ami a további 20 évre a külön magyar postakormányzás számára tapasztalatokat nyújthat.

Az önálló levéljegynek, az önálló posta névjegyének a kérdése mindjárt az elején külön gondot okoz. A budai Egyetemi Nyomdára szeretnék bízni annak gyártását. Felküldik Szebenyei Ferencet, az Egyetemi Nyomda ellenőrt, hogy tanulmányt végezzen a bécsi Allamnyomdában. Az általa szerkesztett jelentésből azonban az tűnik ki, hogy a gépek kiegészítéséhez és a munkások begyakorlásához sok pénz és idő szükséges. Szóval a bélyeg-előállítás az Egyetemi Nyomda függvényeként nem valósítható meg.

Más nyomdaintézetnek hamarjában való életrekelése szintén nem lehetséges, ennek folytán a magyar kormány kénytelenül 1871-ig a bécsi Allamnyomdához fordulni. A Wiener Zeitung 1867:126. számának közlése szerint a magyar és az osztrák kormány között csakugyan megegyezés jön létre, hogy a bécsi Allamnyomdában vagy külön-külön készíttetnek maguknak levéljegyet, vagy pedig ugyanonnét azonos bélyegképet vesznek használatba.

Először külön magyar bélyegképekről van szó. A bécsi Allamnyomda rendelkezik is magyar művésszel. Azonnal 33 tervezet készül ott⁵ még 1867 elején „welche von einem in den Akten nicht genannten ungarischen Künstler herrühren und zum Teil noch im Stadium flüchtig Hingevorfener Skizzen waren“. Ezeket a tervezeteket zsinórdíszek ékítik, — mondja az egykorú feljegyzés. Egyikének a közepén a Szent Korona van egyedül, a másikon pedig a Szent Korona a magyar címerrel foglal helyet, a kétféjű sasos osztrák birodalmi címer ellensúlyozásaként. Ugyanúgy, mint a későbbi 1871-es és 1874-es Magyarországon készült bélyegeken, melyek szintén abból a Gervay-féle felfogásból jönnek létre, hogy a posta körül lehetőleg mindehnyit — címtáblán, pecséten, postakocsin, szekrényen és bélyegeken egyaránt — a magyar címer, a postakürt és a Szent Korona szerepeljen a nemzeti színek mellett.

Mikor a magyar kormány a bécsi Allamnyomdában megteszi megrendelését, mindjárt bejelenti, hogy a legrövidebb időn belül a magyar fővá-

rosba szándékozik átvinni a magyar posta- és okmánybélyegek nyomását. Bejelenti továbbá tulajdonjogi igényét a saját költségén készített nyomóduokra. Sőt kiköti, hogy a bécsi Allamnyomda tartozik az általa kiküldött magyar munkaerőket szakszerű kiképzésben részesíteni. Mindez az osztrák kereskedelmi minisztérium és a m. kir. földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium közt végbement iratváltás keretében nyer tisztázást.

A bécsi Allamnyomda a magyar bélyegügy legelején még szívélyesen tárgyalást is kezd a hivatalos Schöglermühle-i papírgyárral, hogy a magyar bélyegek számára külön vízjegyeket készíttessen „im ungarischen Texte“. A külön magyar rajzú és külön vízjegyű bélyegek létesítése azonban a gondos előkészítés ellenére is alámerül. Nem magyar bélyegeket, hanem csak „új bélyegeket“ bocsátanak ki, mintha mindent ott kellene folytatni, ahol 1850-ben a Bach-kormány elkezdte. Az osztrákok nem tudnak megbékelni a magyar postaintézmények különváltan is elérhető fejlődésével.

Postabélyegügyünk ezzel a magyar önállósággal szemben visszakoazást óhajtó osztrák erőtényezőkhöz behatása alá kerül. Azzal a jelszóval, hogy nem szabad megengedni „Ausztria elpannonizálását“, titkos pozícióharc indul meg. Már a kiegyezés területi rendezésénél az történik, hogy 1867-ben Horvát-Szlavonországok a katonai határvidékekkel együtt még nem tartoznak a magyar postaigazgatás alá, egyelőre a horvát-szlavon 99 postahivatalt a kétéjfűsasos bélyegek fergalmazásával együtt, a bécsi postaigazgatóság kezeli a magyar postaigazgatás számlájára, amely utóbbi csak 1868. IV. 1-én veszi át azokat a kiegyezésen alapuló közös megállapodásoknak megfelelően. A katonai határvidékeket pedig 1871. I. 1-ig katonailag szervezett külön postaigazgatóság vezeti Zimonyban, szintén kétéjfűsasos bélyegekkel.⁶

Maguknál a Magyarország és Erdély részére készülő levélbélyegeknél is olyan áramlatok érvényesülnek, mintha sokallanák a kiegyezéssel biztosított önállóságunkat s annak tartós voltában nem is hinnének. Az 1867-es egyezményt a 48-as alkotmány sorsára juttathatónak vélelmezik. Egyelőre a vám- és kereskedelmi szövetségből osztrák gyámságot kívánnak kifejlesztetni. Nem tudjuk, hogy a levéljegyeknél miként megy ez végbe, mert az „új bélyegek“ kibocsátására vonatkozó eredeti ügyiratokat a Földmívelésügyi Minisztériumban 4462/1923. elnöki szám alatt végzett túlerős „selejtezés“ alkalmával megsemmisítik.

Tény azonban az, hogy az önállóan igazgatott magyar postai szervezet, mely külön bélyegek kiadására jogosult, 1867-ben V. 28., V. 30 és VIII. 31-én kelt három. nyomtatásban is közzétett rendelettel közvetlenül az osztrák kormány 1867-iki V. 24-én és VIII. 22-én kelt rendeletével már előbb engedélyezett levélbélyegeket kapja meg. Az azonos bélyegeknek két államban való megjelentetéséről maguk az osztrákok, így írnak: „Es ist Thatsache, dass bei dieser Ausgabe der in der Geschichte der Postwertzeichenkunde wohl einzig darstehende Fall besteht, dass ein selbständiges Postgebiet Postwertzeichen eines anderen Postgebietes benutzte.“⁷

A BECEMPESZETT
CSÁSZARI KORONA
Az 50 FILLERES
LEVÉLJEGYEN.

(Kétszeres nagyság.)

Az új levélfegyek három rendelete az 1867-ben önállósult Magyarország postabélyegeit ekként bocsátja útnak:

I. (MAGYARORSZÁGI RENDELETEK TÁRA. 53. A m. k. földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumnak 1867. máj. 21.-án 1073. sz. a. helyi hirdetőnyelve, új levél- és hírlapjegyek kibocsátása iránt.

Folyó évi június 1-étől a levelek és keresztkötésű levélposta küldemények úgy, mint az előfizetés útján megrendelt, a szerkesztőségek által föladandó hírlapok szétküldésére, új levél- és hírlapjegyek és jeggyel ellátott levélborítékok fognak használatba hozatni.

E részben a földművelés-, ipar- és kereskedelmi magyar királyi minisztérium a következőket hozza köztudomásra:

1. Az új levél- és hírlapjegyek, valamint a jegyekkel ellátott levélborítékok, Ő Felsége arczképét viselik.
2. A levél- és hírlapjegyek, valamint a borítékjegyek színe ugyanaz, mint a jelenleg forgalomban lévőké.
3. A jelenleg használatban lévő levél- és hírlapjegyek úgy, mint a jegyes borítékok még június 15-ig érvényben maradnak. Június 16-tól kezdve pedig a régebbi jegyekkel ellátott levelek és keresztkötésű küldemények, valamint azon levelek, melyek a régi jeggyel ellátott borítékokban adatnak fel, mint nem bérmentesítettek fognak kezelteni.
4. A használaton kívül helyezendő levél- és hírlapjegyek és levélborítékok június hó 15-ig a postahivataloknál új jegyek és új borítékokkal kicserélhetők, ezen határidőn túl kicserélésnek nem lesz helye.
5. A levél- és hírlapjegyek, valamint a jegyes borítékokra nézve fennálló szabályok, amennyiben ezen intézkedés által nem módosíthatók, továbbra is érvényben maradnak.

Pesten, 1867. május 28-án.

II. (RENDELVÉNYEK A MAGYAR POSTA-HIVATALOK SZÁMÁRA. Szerkesztve a kereskedelmi minisztériumban 1867. június 1. Levél és újság számára új bélyegeknél, valamint új bélyegekkel ellátandó levélborítékok kiadására. 1867. 2163.393.)

Elhatároztatott, miszerint levelek' és újságok számára új bélyegek, úgyszintén új bélyegekkel ellátandó levél-borítékok kiadassanak.

Az új levél- és boríték-bélyegek négyyszögűek, nem mint eddig domború, hanem lapdly nyomatúak és arabszkekkel környezett kóralakú mezőn Ő cs. és kir. apost. Felsége arczképét tüntetik elő.

A legf. arczkép alatt látszik az érték számokkal kitéve oly hozzáadással „kr“ (krajczár) illetőleg „slđ“ (soldi).

A levél- és boríték-bélyegek úgy mint eddig következők:

a	2 újkrajczáros (soldi)	sárga	színű
„	3	„	zöld
„	5	„	rőzsa
„	10	„	kék
„	15	„	világos barna
„	25	„	boríték bélyegek viola színűek.

Az újságok új bélyegei négyyszögűek halaván viola színűek, s úgynevezett Meander-féle cifrázattal környezett kóralakú mezőn Mercur fejét ábrázolják.

Az új levél és újsági bélyegek, valamint az új levél-borítékok Magyar- és Erdélyországban már f. évi június 1-étől kezdve kiadatnak, azonban az ottani közönség szabadságára hagyatik,

muszerint f. évi június 15-ig a kéznél lévő régi levél-bélyegeket és borítékokat bérmentés-
és alkalmával felhasználhassa.

Az osztrák birodalom többi részeiben s következésképp Horvát- és Szlavonországban is, vala-
mint a szerb-bánáti katonai határországban ezen újabb alakú bélyegek és levél-borítékok csak
az eddig használt bélyegek és levél-borítékok fennlévő készletének végképeni elfogytával köz-
forgalomba bocsáttatnak.

Az új levél- és boríték-bélyegek egyes minőségük szerint a postaigazgatásági bélyegfőrak-
tárakból a postahivataloknak, s azokból viszont a magánárusoknak, s végre a közönségnek tehát
csak akkor kiadandók, ha az illető régi alakú bélyegek és levél-borítékok végkép felhasz-
náltattak.

Azon időpont, melytől a régi bélyegek és levél-borítékok érvénytelensége számítandó,
annak idejében ki fog hirdettetni.

Kelt Pesten, 1867. május 30-án.

III. (MAGYARORSZÁGI RENDELETEK TÁRA. 129. A m. k. földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisz-
tériummal 1867. augusztus 31-én 6377. sz. a. kelt hirdetménye, 25 és 50 krajczáros levéljegyek kibocsátása
iránt.)

Folyó évi szeptember 1-től kezdve a már használatban levő 2, 3, 5, 10 és 15 krajczár
értékű levéljegyeken kívül 25 és 50 krajczárosok is jönnek forgalomba. Alak tekintetében ezen
új jegyek az eddigiekhez hasonló simanyomatúak, s Ő csász. kir. Apostoli Felségének arabesk
körzetű mezőn díszlő arcképével ellátva. A 25 krajczáros jegyek az eddigiekhez hasonló idő-
műak s violaszíniék; az 50 krajczárosok valamivel nagyobb teriműjűek s halvány rózsaszíniék.

Pesten, 1867. augusztus 31-én.

Ha összevetjük e rendeleteket egymással és az azok mintájául szolgáló
megelőző osztrák rendelkezések eredeti német szövegével, akkor kiténik,
hogy mindegyike csak rövidített és pongyola fordítással és egyáltalán nem
szabatos szerkesztéssel lát napvilágot. Nézzünk néhány példát:

Az 1867-es V. 28-iki magyar nyelvű hirdetmény szövegében (I) arról van
szó, hogy a hírlapjegyek Ő Felsége arcképét viselik. Két napra rá, V.
30-án (II.) pedig ugyanaz a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi mi-
nisztérium közli, hogy az ujságok új bélyegei Mercur fejt ábrázolják. A
magyar postaigazgatás 1867. V. 1-én lép életbe, de az új bélyegek megjelenté-
sére vonatkozó tárgyalás már áprilisban elkezdődik a bécsi Államnyom-
dában. A május 9-iki próbanyomatokat a magyar kormánynak be sem mu-
tatják. A bélyegeket sürgősen kell nyomni. Június
1-én a frissen kinyomott példányok már rendelke-
zésre állnak. Idő sines az előzetes megtekintésre.

A nagy sietségben ilyen közjogilag helytelen
kitétel is csúszik be a II. rendelet magyar fordítá-
sába: „az osztrák birodalom többi részeiben“. Hol-
ott Magyarország, Erdély, sőt Horvát-Szlavonország
és a szerb-bánáti katonai határország sem nevezhető
ekkor már az osztrák birodalom részének. Még a
német rendelet is így szól: „in der übrigen Theilen
der Monarchie“, értvén alatta az új osztrák-magyar
monarchiát és nem a régi osztrák birodalmat.

A MERKUR FEJES
HIRLAPJEGY.
(Kétszeres nagyság.)

Meglátszik, hogy a magyar posta körül még sok az idegen, az új helyzethez nem simuló elem. A magyar kifejezések tekintetében sincs meg a biztonság, ami már 1848-ban is jobban megvan. A III. rendeletben az 50 krajczáros bélyeg „halvány rózsaszín”, az osztrákban ugyanaz „blass-kupferbraun”. A R. M. P.-ban pedig „rozsaszínek” mondják. Ezek a megnevezések azért zavaróak, mert a II.-ben az 5 krajczáros szintén rózsaszín, illetve az eredetiben „rosarot” jelzéssel szerepel.

A meander-féle cifrázatot sem kell nagy M-mel írni, mert az a meander nevű görög díszítményes szalag neve. A Format „terimének”, másutt meg „lütet”-nek van fordítva, a Neukreuzer pedig a II.-ban újkrajcárként, a III.-ban pedig egyszerűen krajcárnak fordítva szerepel.

Mindezek a nagyobb és kisebb eltérések azt mutatják, hogy a megegyezéses „egyforma elvek” nemcsak szükségtelenül egyforma bélyegeket hoznak létre, de Bécs lehetőleg kezébe ragadja a magyar bélyegelőállítás intézését, főleg azért, hogy a külföld felé Ausztria ilt is egységes arculatot mutasson. A magyar rendeletek csak másodleöntései maradnak a német főzetnek. Sokszor még a magyar kormány azt sem tudja, hogy az osztrák kormány mit nyomtat ki az ő számlájára. Egyszer királyfej helyett Mercur fejet kap a régi 1851-es osztrák hírlapjegyek megismétléseként. Egyszer pedig az 50 krajczáros rózsaszín-rózsaszínű bélyegjegyeken a magyar Szent Korona helyett az osztrák összmonarchia jelképéül a császári koronát csempészik be a Szent Koronával megkoronázott király Magyarországa. Hírnöke ez az Albrecht főherceg mögötti álláspontnak.

Az új bélyegeket egyébként a bécsi Österr. kk. Post. Oekonomie-Verwaltung szolgáltatja ki a magyar postaigazgatóságok számára. Minden 100-as ívet tekintet nélkül az értékek különbözőségére, a nyomási költségen, azaz ívenként 4 krajcárért veszik át. Ezekről aztán az osztrák postai kezelés a magyar földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériummal utólag számol el, míg 1879-ben Gervay meg nem szervezi a minisztériumi postaügyszólyából az országos postafőigazgatóságot. Ennek keretében aztán nemcsak közjogi helytállásunk érvényesül Lajtán innét, és Lajtán túl, de kiéppül 40 év alatt centiméterről centiméterre küzdve teljes önállóságunk is.⁸

A bélyegelőállítás minden körülményére kiterjed a bécsi, tőlünk idegenkedő és bennünket lebecsülő fuvallat. Az a teljesítmény, amit a bécsi Államnyoda az új bélyegekkel Magyarországnak nyújt, 1867-ben nem áll az 50-67-es évek bélyeggyártó korszakának minőségi magaslatán. Igaz, hogy a munka elnyerése alkalmával az árakkal lemennek, nehogy más versenyezni tudjon vele s így a minőség romlás indokolt. De mikor nyilvánvalóvá lesz, hogy az ausztriai fogyasztás a raktáron lévő sasos bélyegekkel még évekig kielégíthető, tehát az új bélyegegk úgyyszólván kizárólagosan csak magyar cílokra készülnek, akkor a bélyegegk készítése gondossá és minőség tekintetében egészen a keletre exportálandó áruk szintjére süljed.

Először is a paritásos gondolat kifejezésére kiválasztott fejedelmi arc-képnél a régi dombornyomások helyett a magasnyomást, ú. n. könyvnyomdai tömegcikkszerű eljárást alkalmazzák. „Lapályos”, azaz „símanymomású” a bélyeg — mondja a rendelet. A vonalas rajzban készült képecske még csak nem is rézmetszet, az eddigi bélyegeknél a díszítésekre is nemesebb

technikát áldoznak. A fej éppen úgy, mint a 61-es bélyegeken, jobbra néz. Az „imperator laureatus” egyeduralkodói külsőségeit is megtartják, de a szakáll már férfiasabb, teltebb. Az uralkodó közeledik harmincadik életévéhez gondolkozása is önállósl, ábrázolása azonban nem.

A levélbélyegek tárgyi jelenségeit leelemezve látjuk, hogy az arc-másot gyöngyszegéllyel koronázott köralakú, teltszinű háttér veszi körül, és az azon túli területet a bélyegidom négyszögéig terjedve, palmetta dísz tölti ki. Alul szintén teltszinű alapon fehéren megjelenő szám és kr. jelzés foglal helyet. Minthogy a 2, 3, 5 krajcárosoknál a kétszámjegyű 10 és 15 krajcárosokhoz viszonyítva kisebb férőhelyre van szükség, azoknál térszűkítés elérése végett külön díszítő-elemeket adnak hozzá.

A tervezet mestere ismertelen. Lehet, hogy Jacoby tanár kezétől származik, aki ezidőtájt hasonló uralkodói fejeket készít Angerer fényképei alapján a bécsi Államnyomdának. A vésnők azonban ugyanaz a Tautenhayn, aki a régebb osztrák bélyegek nyomóducait is vési.

A nyomóduccok apamintái számára egy acél-vésést készült, erről többszörözik galván-úton, anyaminta közbeiktatásával, az összes apamintákat, melyeken azonban még nincs se szám, se kr. jelzés. Ezeket az egyes értékjegyeknek megfelelően utólag és külön vések, kiegészítve a 2, 3, 5-ös számjegyeknél a térszűkítő sarokpalmetta díszekkel együtt.

A nyomóforma összesen 400 ducot, azaz bélyegképet foglal magában, négyszer 100-100-as tömbbe csoportosítva. A bélyegek közt 1—1.5 mm-es, a tömbök közt 2.5—3 cm-es az üresen hagvott papírsáv. Ez utóbbi a gondosabb (finomabb) kiadásoknál 4—4.5 cm-re szélesül.

A papíros azonos az előző osztrák bélyegkiadások papírjaival. A vízjegy is megmarad, a 7 cicerós (31.6 mm) nagyságú kettős vonalú BRIEF-MARKEN betűkkel, ugyanúgy az egyes tömbök közepén átfutva, mint az előző bélyegeknél. Magyarországon állítólag vízjegy nélküli levélbélyegek is kerülnek a nagy sietségben forgalomba. Minőségileg a papír eleinte inkább puha és egyenetlen, később pedig keményebb és érdesebb felületű. A fehér papír néha az enyvezés hatása alatt elsárgul, néha pedig a nyomdafestéktől átveszi a rózsaszín vagy kék árnyalatot.

A nyomás különlegesen gondatlan. A nyomóduc egyenetlenségét úgy végzik, ahogy a domború nyomásnál szokás. Nemez lapocskákat (filcet) helyeznek alá. Ez bizonyos játékot enged és csak a domborúságnál indokolt, mert nem szakítja a papírt. Az egyszerű síknyomásnál azonban a lágy alátét folytán a duc vastagon veszi fel a festéket s a rajzolat vonalai nem mélyülnek bele a papírba, hanem a nyomás folytán szétterülnek, megvastagodnak, sőt egymásba is folynak. Ez az ábrázolás tisztaságát nagyban lefokozza, különösen a szemöldöknél, a szemnél és a szakállrésznél látjuk, hogy sokszor a vonaljellegből folthatás lesz. Ferencz József sötét tekintettel, csapzott és egybefolyó állal, tíz évvel öregebbnek jelenik meg. Kropf különösen sok elriasztó, elkent nyomdafestékkal készített, példát gyűjtött össze

A 10 KR. MELLŐL
HIÁNYZIK
A TÉRSZŰKÍTŐ
DÍSZITMÉNY.

abból, amit 67-ben küldöttek Magyarországra. A szakirodalom kétféle típusnak nevezi a tisztább és piszkosabb bélyegnyomatokat, azt híven, hogy külön nyomódúc is készül. Megállapíthatjuk azonban, hogy 1870-től kezdve, amikor Ausztriában már szintén használni kezdik az efajta levélbélyegeket, az újabb nyomatoknál csak olyan papíregyengetést vesznek igénybe, amelynek segítségével tisztább vonalértékeket tudnak létrehozni. Magyarországon ilyen finomabb nyomatú példány csak 1871. VI. 1-ig forog.

A nyomás egyéb hibáival a magyar bélyegkutatók (Payer, Jászai, Weibert, stb.) elég bőségesen foglalkoznak. Az idevonatkozó szakirodalom a hat postabélyeg-címlet hatféle színértékénél legalább 60 féle színvariációt tart nyilván. Valószínű, hogy a szorgosabb vizsgálat még ennél is többet tudna kideríteni. A szintadó festék ugyanis, amit a bécsi Államnyomda használ, egyáltalán nem elsőrangú. Sok színbeli árnyalat-különbözőség áll elő utólag. Különösen a 25 krajcáros változtatja a színét fényérzékenysége folytán.

Ugyálszik, e levélfegy nyomáshibáinak száma azért is olyan nagyszámú, mert a kezelés is meglehetősen gondatlanul megy végbe. A hibás példányokat kellő selejtezés nélkül küldik Magyarországra. Pl. zöld 3 krajcárosok tévedés folytán az 5 krajcáros bélyegeket „rosa-rot” színével is készülnek, csaknem meggypiros színben. Ez olyan feltűnő eset, hogyha már nem a nyomásnál, de legalább a csomagolásnál észre kell venni. Annnyira nem helyeznek súlyt azonban a kifogástalan kiszolgálásra, hogy ilyen vörös 3 krajcárosok nagy számban kerülnek a temesvári postaigazgatósághoz és fel is használódnak Nagybecskerek, Kecskemét, Delta, stb. levélfegyzésével, az 1867-ik év szeptemberében és október elején.

A nyomás és a színek sokfélesége mellett a fogazat is elég változatos. Eleinte 9.5 a száma. A vaskos nyomásúak, a „durva szakállúak”-nak nevezettek fogazása is gyatra mert régi. Török Antal bécsi államnyomdai műszaki vezetőtől szerkesztett, 1854. óta működő gépeken készülnek, melyeknek teljesítménye már nem egészen kifogástalan. „A finom szakállrajzú kiadás, valamint az eltérő fogazású példányok már tisztára osztrák bélyegeket, minthogy akkortájt már önálló magyar bélyegeket vannak forgalomban.”⁹ Aztán a soros fogazóba nem is mindig helyesen rakják be az ivateket. Néha nagyobbra, néha

A MAGYARORSZÁGRA SZÁLLITOTT SILÁNY NYOMATOK PÉLDÁI
H. KROPF ÖSSZEÁLLÍTÁSÁBÓL.

(Felnagyítva.)

A „DURVA SZAKÁLL” ÉS A „FINOM SZAKÁLL” NAGYÍTÓÚVEGEN NÉZVE:
AZ ELSŐ NEMEZ ALÁTÉTTTEL, A MÁSIK PAPIR ALÁTÉTTTEL NYOMVA.

kisebbre sikerülnek az egyes alakzatok, azaz egymástól különböző terület-nagyságú bélyegeket szabnak le.

Ezeknek a bélyegeknél mindazonáltal igen nagy a példányszáma. A Magyarországon szerepeltekről nem tudunk külön adatokat, de egy eléggé megbízható becslés szerint elfogyott Ausztria-Magyarországon 2 krajcáros 240 millió db, 3 kr-os 196 millió db, 5 kr-os 1260 millió db, 10 kr-os 150 millió db, 15 kr-os 35 millió db, 25 kr-os 3,5 millió db és 50 kr-os 0,8 millió db. 1871-ben a magyar posta visszaküldi a felhasználatlan íveket Bécsbe. Ennekutána feltűnően sok régiebb és gondatlanabb minőségű bélyegtypus kerül forgalomba Ausztriában is.¹⁰

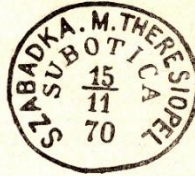
A lebélyegzések különbözőségei igen nagyszámúak. Müller az 1867-iki bélyegtypusok lebélyegzéseinek számát különféleségek szerint 20 ezerre becsüli Ausztria-Magyarországon. Ez a szám azonban igazolásra szorul. Nálunk 67-ben mindössze 941 postahivatal működik, ez 70-ben 1040-re, 71-ben pedig 1688-ra emelkedik.¹¹

Magyarországon már 1867-ben intézményesen biztosítják az évszamos keletbélyegzőket. Ezeket a kerek, kétkörös, virágdísz nélküli, hó és napot, évet törtalakban jelző, ú. n. szabványos bélyegzőket leltárilag tartják nyilván.¹²

Eleinte az egyes hivatalok külön csináltatják, vagy alakítják át bélyegzőiket. Később az állam központilag rendel ilyeneket a kömmöcbányai pénzverdében és a festékszolgáltatást pedig a pesti Strobentz-cég felé irányítja. Külön rendelet szól arról, hogy a beszáradt festéket disznózsírral kell felhígítani.

Az 1867-es bélyegzők feliratai visszatükröznek valamit a nyelvi kérdések körüli harcokból is. A magyar helységnevek általánossá tett használata mellett átmenetileg megmaradnak Bach-korszakbeli reminiscenciák is, kettős, német-magyar nyelvű megjelölésekkel: Sopron-Oedemburg, Győr-Raab, Pécs-Fünfkirchen stb. Viszont a magyar név mellé is kerülnek a hatféle nemzetiségi nyelvből előretörő példák. A horvátok és a fiumeiek külön jogokat élveznek, bélyegzőik: Ossijsk-Eszék, Zagreb-Zágráb, stb. Akad hár-

mas nevű felirat is: Szabadka-M. Theresiopel-Subotica, melyre az 1849-es mult és a trianoni jövő egyszerre veti árnyékát.

„Soldi” jelzéssel is találkozunk az 1867-es bélyegeket kiadó rendeletekben, nemcsak az osztrák értékű (o. é.) újkrajeárokról van tehát szó. Magyarországgal kapcsolatban ez annyiban bír vonatkozással, mert az államrendezés alkalmával a két minisztérium a külföldi postákat megfélezi: a bukaresti, giurgevoi, ibraeli, plojesti, galaczi s foksani osztrák posták a magyar postaiszervezés alá jutnak, a többi pedig megmarad az osztrákoknál 67 után is. A dunafejedelemségek valutája nem (o. é.) osztrák értékű lesz, hanem levantei arany marad, azért kell a „soldi” kiadványú bélyegeket Magyarországon is kihirdetni. A soldi bélyegek magyarországi postakezelésben való szereplése azonban rövidéletű, azoknak ügyeit 1868 VII. 24-től kezdve más-ként rendezik, kapcsolatunk velük megszűnik.¹³

„A levelezőlap” megjelenéséről is meg kell emlékezni. A „Die Deutsche Post” 1942 : 13. szerint a levelezőlap gondolata már 1865-ben felmerül a porosz főpostahivatalnál. Mi osztrák forrásból úgy tudjuk, hogy Herрман, a klagenfurti katonai akadémia tanára veti fel a Neue Freue Presse 1869. januári számában „Correspondenzkarte” címen. Ez tulajdonképpen „postatávíratnak” van elgondolva, előnyomás nélküli kartonlapon, külön felragasztandó bélyeggel s a címmel együtt csak 20 szóig terjedő szöveget tartalmazhat, az akkori távirat díjminimumának megfelelően.

Demény Károly azt írja:¹⁴ Gervaynak köszönhetjük, hogy mint külön küldeményfaj címször 1869. X. 1-én a Monarchiában lép életbe a levelezőlap. Ugyancsak Gervay kardoskodik az osztrákokkal szemben az olcsó, 2 krajcáros díjtétel mellett. Azt is tudjuk azonban, hogy Heim Péter javasolja a levelezőlapnak nyomtatványdíjjal való bevezetését. Ez az olcsóság a lényege. Poroszországban csak 1870-ben vezetik be, de nincs különösebb sikere, mert a levéllel azonos díjszabással bérmentesítik.

Pesten 1869-ben első nap 10.000, 70-ben az országban 3,5 millió, 73-ban pedig már 7,5 millió darab fogy el belőle. Eleinte „Correspondenz Carte” a felirata s rajta a kétféjű sas és a magyar címer együtt szerepel. 1869 novemberétől kezdve azonban a magyar címer és a magyar felirat kizárólagossággal foglalja el jogos helyét.

A hírlapbélyegek a levélfegyekkel együtt kezdik meg szereplésüket, rendeleteik is közösek. 67-ben a magyar posta 13 millió hírlapot kézbesít,

70-ben 15,5 milliót, 71-ben pedig 22,3 milliót. A hírlapbélyegképnél némi bizonytalankodás után váratlanul visszatérnek az 1851-es osztrák Mercur-fejes hírlapjegyek ábrájához. Voltaképpen ezt az „à la grecque“ megfogalmazott praxitelesi fejet, utas-kalapjával és meander-körzetével együtt inkább Hermesnek lehetne nevezni.

A fej maga a telt színben nyomott koralakú középmezőn foglal helyet. A külső négyszögletes meander négy sarkában András-kereszt. A keretrész és a középrész koralakja közé négy háromszögletű sarokidom van beillesztve. A rajtot szintén valamelyik házi grafikus készíti a bécsi Allamnyomdában szobrászati vagy érmészeti gipsz-előminta behatása alapján. Az eredeti tervezetről a bécsi Waldheim-intézetben* fametszetű duc készül, a régi erőteljes 1851-iki fametszet helyett lágyabb tónusos modorban. A fametszet után galvano-úton apaminta és anyaminta (patric és matric) előállítására történik. A fém apamintát újból átvésik, amely művelet bizonyos keménységet ad a vonalaknak, de egyben az eredeti rajztól el is távolítja. Előfordul azonban, hogy az így kikészített, galvano-úton sokszorosított nyomóduccok idők múltán elkopnak. Akkor új apamintát készítenek, az eredeti fametszet igénybevételével újabb kiigazításokkal. Ezzel gazdag változatok jönnek létre a gyűjtő-vadászat számára.

Nálunk a Mercur-os hírlapbélyegek 4 évig, Ausztriában 33 évig vannak forgalomban s ez idő alatt háromszor igen jelentékenyen átvéselt apamintát készítenek hozzá. Itt is előfordul, hogy nemez (file) alátéttel eleinte vaskos nyomású, később pedig papír-egyengetéssel finomabb rajzolatú példányok látnak napvilágot. A Magyarországon forgalomba hozott összes Mercur-fejes bélyegek mind az 1867. júniusában használt apamintáról készülnek. Ausztriában nevezetesebb változás az 1873-as és 76-os utánvésés alapján fordul elő; nekünk ekkor már külön hírlapbélyegünk van. Ez a meglehetősen faképző Mercur-fej nem örvend nagy tetszésnek, azért is fúrják-faragják annyiszor. Viszont Ausztriában az 1876-iki megszépítő javítással annyira meg vannak elégedve, hogy még 24 évig használják.

Az 1867-ik Mercur-fejes hírlapbélyegek ugyancsak négyszer 100—100-as bélyegképet tartalmazó tömbökben, azaz egyszerre négyszáz példányban nyomva készülnek. A forgalomban azonban csak 200 példányos ívekben jelennek meg.

A hírlapjegy papírja érdesfelületű, vaskosabb állagú, de puha fogású. Vízjegye ugyanabból a német feliratú kettőzött vonalú betűkből van összeállítva, mint az előző osztrák hírlapbélyegeknél: ZEITUNGS MARKEN. A finomabb nyomás csak 1874. közepén veszi kezdetét, — mondja Müller. Magyarország ekkor már eltávolodott ennek áldásától. Ellenben megállapítható, hogy a levéljegyek duca acélvésést, a hírlapjegyeké pedig fametszet. A fametszetek vésetének árka nem olyan mély és hamarabb rakódik bele az elpiszkolódást előidéző festékréteg. A hírlapjegyeknél tehát lehetőleg még több a maszatos példány, mint a levéljegyek közt.

A bélyegek „halaván viola“ színe is a legingadozóbb színekhez tartozik. A „halaván“ jelző szinte az elhaláshoz kapcsolja a szín-tisztaságot. A mai

A SCHLÖGELMÜHLE PAPIRGYÁR VÍZJEGYEI

SZEREPELNEK A MAGYAR POSTA

ÉRTÉKJEGYEIN 1869—1871.

Betűmagasság 31,6 mm.

BRIEF-COUVERTS.

ZEITUNGS-MARKEN.

BRIEF-MARKEN.

gyűjteményekben az 1867—69-es évekből barnás szürke, röt-szürke, az 1869—71-ből pedig vörhenyes, sőt kékes árnyalatokra is bukkanunk, a viola-lila festék keverési és fényhatási érzékenysége szerint.

„Az első magyar bélyegek” kegyeletes felirattal szerepelnek az 1867-iki bélyegek a Millenáris kiállításon.¹⁵ Viszont vannak bélyegkutatók, akik ezeket „közösügyes” bélyegeknak szeretik nevezni;¹⁶ közösnek azért, mert Ausztriához láncol bennünket, ügyesnek pedig azért, mert a kr. rövidítést krajcárnak és Kreuzernek lehet olvasni egyszerre.

Meg kell azonban ma már érteni ennek a bélyegkorszak-indításnak összes vonatkozásait. A politika forratagában nem mehet másként. Lónyay, Görövé és főként Gervay viszont őrt áll. A kiegyezéssel nem forradalmat csinálnak, hanem a biztos erősödés és fejlődés számára nyitják meg a kapukat. Mintha a Széchenyi szelleme lebegne fölöttük.

Kétségtelen, hogy a régi osztrák közösségi gondolat utórezgésével még évtizedekig kell birkózni. A bélyegeknél a pénzértékkel való azonossága is kapcsoló erőt jelent. Görösös ragaszkodás nyilvánul meg tehát Bécs felől az irányban, hogy mindkettő formája kifelé az összmonarchia létezésének látogatát keltse.

De nekünk az 1867-es levéljegy biztos lépcsőfokul szolgál mégis arra, hogy eljussunk a 71. és 74-es kifogástalan bélyegalkotásokhoz. Ha Bécsből roszszat szállítanak nekünk és el akarják fátyolozni e kis képecskéken is önállóságunkat, az legfeljebb azt eredményezi, hogy Budán felkél a vágy a jobb, szebb és magyarabb bélyegtermelés iránt. Az abszolútizmussal kiloszott országnak ugyan nincs egyebe, mint az akaratereje és a hazafisága. Ezzel azonban meg tudja teremteni összes eszközeit; megszervezi a külön m. kir. államnyomdát és beállítja a legmagyarabb levélbélyegek tervezéséhez Unrein és L'hiver térkép rajzoló műszaki tiszteteket is. Az a királyfej, amely nem nagyon mosolyog reánk, de mindig becsületesen megtartja azt, amit ígér, 1871-ben már a postajegyeken maga mellé emeli a koronás magyar birodalmi címet, 1874-ben pedig megengedi, hogy a maga képe helyett Szent István koronája teljes magyar felirattal ragvogyon a magyar postakürt felett.

Történelmi szemszögből nézve tehát, a kiegyezés olyan kereteket ad, melyeket az arra hivatott férfiak tartalommal tudnak kitölteni. E korszak levéljegy-ügyének legfőbb érdeme, hogy áthidalja a paritásos elvek nehézségeit az egy személyben ábrázolható magyar király és osztrák császár képének segítségével. További értéke pedig az, hogy ébrentartja és megvalósításra érleli a magyar jogok és vágyak folyamatát.

¹ Forster Károly dr. Magyar Posta. 1932 : 369.

² 1908 : XII. t.-c. 18. §.

³ Hennyei Vilmos: A magyar posta története Bp. 1926 : 167. Lukács Béla: Posta és távirat-ügyünk, Bp. Közérdek. 1880.

⁴ Demény Károly: Magyar Posta. 1936 : IV.

⁵ Koczynsky: Die Geschichte der Stempelmarken in Österreich. Wien, 1924 : 335.

⁶ 1868 : IV. t.-c. 1. §., 1871 : I. t.-c. 1. §.

⁷ H. Kropf: Die Postwertzeichen der Oesterr.-Ungar. Monarchie. Prag, 1902 : XV.

⁸ 1908 : XII. t.-c. 18. §.

⁹ Dr. Weinert Győző: Magyarország levélbélyegeinek katalógusa. Pozsony, 1925 : 25.

¹⁰ Edwin Müller: Die Postmarken in Österreich. Wien, 1927 : 198.

¹¹ Hübert Károly: A postaintézet Magyarországon. Kőszeg, 1886 : 212.

¹² Montus Ferenc dr. Magyar Posta. 1941 : 459.

¹³ 1869 : X. t.-c. 1. §.

¹⁴ Magyar Posta. 1936 : 162.

¹⁵ Payer Béla: Die Briefmarken des Königreichs Ungarn. Berlin, 1920 : 13.

¹⁶ Rédey Miklós: Könyvmatosaink. Epest, 1921 : 3.

Das ungarische Briefmarken-Wesen im Zeitalter des Ausgleiches. DR. ELEMÉR CZAKÓ, Staatssekretär a. D.

Im Jahre 1867 erhielt die ungarische Post ihre Selbständigkeit und der Postverkehr ging in den folgenden Jahren einem gewaltigen Aufschwung entgegen. Die Herstellung der eigenen Briefmarken machte aber der selbständigen Postverwaltung besondere Sorgen. Mangels einer ungarischen Briefmarkendruckerei mussten die ungarischen Briefmarken in diesem Zeitalter in der Wiener Staatsdruckerei gedruckt werden. Die in Wien gedruckten Postwertzeichen waren zwar neue Briefmarken, aber sie entbehrten jeder ungarischen Eigenart. Die Qualität dieser Wertzeichen war auch nicht gut. Die Marken wurden in grosser Anzahl in Verkehr gesetzt. Neben den Briefmarken spielten die im Jahre 1869 erschienenen Korrespondenzkarten eine wichtige Rolle im Postverkehr. Die in diesem Zeitalter hergestellten Postwertzeichen legten den Grund zur Entwicklung der später (1871 und 1874) herausgegebenen künstlerischen ungarischen Briefmarken-Schöpfungen.

*

Le timbre-poste hongrois à l'époque du Compromis. M. le DR. ELEMÉR CZAKÓ, Sous-Secrétaire d'Etat e. r.

En 1867 regagna la poste hongroise son indépendance et dans les années suivantes, le trafic de la poste prit un puissant essor. La fabrication de ses propres timbres-poste a cependant donné du souci à l'Administration de poste devenue indépendante. A défaut d'une imprimerie hongroise pour timbres-poste, les figurines de Hongrie ont du être confectionnées, à ce temps, dans l'imprimerie d'Etat à Vienne. Les figurines postales imprimées à Vienne étaient des nouveaux timbres-poste, mais elles étaient dépouillées de tout caractère hongrois. La qualité de ces figurines laissait aussi à désirer. Les timbres furent mis en circulation en un nombre considérable. En dehors des timbres-poste, les cartes postales introduites en 1869 ont joué un rôle important dans le trafic des postes. Les timbres-poste fabriqués à cette époque ont fondé les bases pour le développement des timbres-poste hongrois de création artistique qui ont été émis plus tard (en 1871 et 1874).

MAGYAR BÉLYEGEK SZEMLÉJE

**Az elektronikus formában közreadott kiadvány
eredeti példánya a Bélyegmúzeum
Könyvtárában található, 1186-os leltári szám
alatt.**

C Z A K Ó E L E M É R

M A G Y A R
B É L Y E G E K
S Z E M L É J E

A M. KIR. PÓSTAVEZÉRIGAZGATÓSÁG (BÉLYEGMŰZEUM) KIADVÁNYA
KÜLÖNNYOMAT A SZÉPMŰVÉSZET 1940. III. SZÁMÁBÓL

EZ A SZEMLE KÉSZÜLT
A BÉLYEG FELTALÁLÁSÁNAK
SZÁZADIK ÉVÉBEN
MDCCCXXI

BÉLYEGMŰZEUM
KÖNYVTÁRA

7011

zúttal nem bélyegprimadonnákról, különlegességekről vagy ritkaságokról, hanem csupán művészeti szemléldésről lesz szó. A bélyeg szemünk előtt erősödött sokféle ágazógazdasági tényezővé, mellette azonban a művészi kultúrának is zászlóvivője maradt.

A legelső magyar bélyegtervezetet történeti festőnk, *Than Mór* készítette 1848-ban. Mikor Kossuth Lajos felismerte az angol találmányú bélyeg világhódító jelentőségét, megbízta a 24 éves művészt, aki félig jogász, félig Barabás-tanítvány volt ezidőtájt, hogy készítsen egy tollrajzot. Vázlata tréfás német aláírással került a nyomdába: „Das hab' auch ich gethan — *M. Than.*“

A tervezet valóban nem volt korszakalkotó. Címeres-koronás-kalászos kompozíciója mégis megérdemelné, hogy századik születésnapján kegyeleti emlékbélyegként feltámadjon. Két évvel megelőzte az osztrák bélyegeket, de a szabadságharc sodrában sokszorosítása elmaradt. Utána pedig 1850-től kezdve, több mint két évtizeden át, épp az osztrák bélyegek vendégszerepeltek Magyarországon: a rossz emlékezetű két-

fejű sasos, a jóvágású Merkur-fejes s az össz-monarchiát képviselő, domborúan nyomott uralkodói arckép.

Ferencz József bachkorszakbeli babérfejes bélyege az one penny-s Viktóriának a rokona. De míg a legelső angol bélyeg nemesen klasszicizál, mintha az antik érmek és gemmák művészete szállott volna reá örökül, addig Bécsben először tisztviselők kezelésébe került. Aktákon írták elő a cézári arcél, a szakáll-állás és a babérkoszorú elhelyezési mikéntjét. Közben természetesen elröppentek a legfőbb finomságok. A maradék pedig később hervadt el a vésnökök, a kő- és könyvnyomdászok kezén.

A hódolatra beállított babéros fej még a kiegyezés után is kísértett sokáig. 1871-ben *Unrein János* az 1867-i bélyeg helyetteseként magyar címerrel díszített bélyeget készített, melyet már Budapesten sokszorosítottak könyomásban és rézvésetben. A végleges magyar bélyeg azonban csak ezután keletkezett. 1874-ben jelent meg csendben, szinte házilig előállítva *L'Hiver János* államnyomdai rajzoló „levélborítékos“ bélyege. Sok kedvesség volt ebben a szerényigényű és józan termékben. Főérdeme, hogy a Szent Korona rajza és a magyar felirat egész szabatosan utalt külön államiságunkra és külön nyelvünkre. A közösügyes időkben már ez is vívmányszámba ment.

A milléniumtól átfűtött gondolkozás a bélyeg sorsát is magasabb igények felé terelte. Az illetékes minisztérium, küzdve az osztrák posta pátenssel és hivatkozva az új korona pénzegységre, 1899-ben pályázatot

iratott ki „hogy az értékjegyek rajzában oly művészeti sajátosság nyilvánuljon meg, amelytől a magyar képzőművészet fejlettségi fokára a postajegyek világforgalma útján is kedvező következtetés legyen vonható“. Az 56 pályázó 166 művének elbírálását a Képzőművészeti Tanács legnagyobb tekintélyei végezték. (Elnök volt a múzeumalapító *Ráth György*, tagok: *Lotz, Benczur, Fadrusz, Feszty*.) Kiadták az első és a második díjat; a kivitelezésnél azonban mégsem ezek közül választottak. Hanem a „turulos“ bélyegekhez lett szerencsénk. Ez volt a leghosszabb ideig forgalomban, mindazonáltal nem tartozott a legjobb bélyegek közé. *Böhm János* művének létrejötte a szecesszió igen kedvezőtlen korszakára esett. Még nem tudott elválni a barokk volutától és rácsozattól, de már bőséggel alkalmazta a rendeltetés nélküli díszítményeket. Feliratos betűi hidalakba voltak kényszerítve. Legnagyobb nyugtalanságot pedig rajta a távlat s a síkszerűség harca keltett. A Képzőművészeti Tanács nagy nevei bizonyára ezekért nem szavaztak rá.

Üzemi, háborús és egyéb gátlások folytán az 1910-ben kiírt új pályázatból csak 1917-ben lett bélyeg. *Tull*

Ödön 1200-nál több pályamű között „az aratók“ bélyegtervével érkezett be elsőnek. Sajnos, a tőlünk némileg idegen „3 krajcáros“ bélyegek magaslatáig ez sem jutott el. Inkább illusztráció volt, mint bélyeg. Köz-

Than Mór. 1848.

szereplése mégis olyan hosszú időre nyúlt, hogy bel- és külföldi filatelisták kérték a postát, küldje már az „aratókat“ pihenni. Buzdításul a menesztéshez kül- és belföldi művészek gúnybélyegeket is rajzoltak hozzá.

A bélyeggyűjtők köre jelentősen kiszélesült a háborúk után. Ekkorra már a bélyeg túlhaladta régi szerepkörét; nemcsak levelet bérmentesítettek vele, hanem valóságos miniatűrűs emléklap lett belőle: „ragasztható halhatatlanság”. Hirdetője országoknak, nagy férfiaknak, eseményeknek . . . A gyűjtők a tudomány és a művészet, továbbá a célszerű vagyontartalékolás segéd-eszközét vélték felismerni benne. Úgy kezelték a nagy

Unrein János. 1871.

gonddal és áldozatkészséggel rendbe rakott sorozatokat, mint házi múzeumot, zseblexikont vagy értékpapírok safe-jét. A történelmi, földrajzi és gazdasági témák után jótékonyági, sőt politikai eszmék is kapcsolódtak az ábrázolásokhoz. A bélyegek előállítása technikailag művészileg szintén fejlődött; tárgyköre pedig lépést tartott a kemény dübörgéssel rohanó idők legfrissebb aktualitásaival.

IV. Károly és Zita koronázását *Petthely Gyula* mutatta be. Valamivel később valamivel jobb arcképbélyeget csinált a koronás királyi párról *Földes Imre*.

Az udvari fény mellett sötétebb színek is tárultak eléink *Divéky József* és *Haranghy Jenő* hadisegély-bélyegeiről: lövészárkok, kézitusa, harcok turul, szívekbe markoló előérzeteket keltve. Majd 1919-ben jött a sötét-

Diósy Antal: A Szt. István
emlékbélyeg-sorozatból. 1938.
Szt István halála.

Légrády Sándor és Márton
Ferenc: Horthy Miklós-
jubileum. 1940.

Diósy Antal népies bélyeg-
tervezete. 1938.

Légrády: Pax-Ting. 1939.

Tóth Gyula: Mátyás király
emlékbélyegeiből. 1940.
A hollós címer
Vajda hunyadi gyámkő.

Légrády—Márton:
Felvidék. 1939.
A magyar Angelus a
kassai dóm képével.

Fery Antal: Szt Erzsébet.
(Terv. 1937.)

Rauscher Juliska u.
Légrády. 1933.

lelkű tanácsköztársaság, mely kommunista hírverés céljaira foglalta le a bélyegeket is. Rajzolatjaik talán jobbak voltak, mint céljaik. *Bokross Ferenc, Fekete Oszkár, Gara Arnold és Gróf József* készítették a magyar szovjet-bélyegeket.

Az idők kerekét azonban nem lehetett az ezeréves magyar lelkiség szellemével szembe forgatni. Egyszer csak megjelentek *Helbing Ferenc* alázatos áhítattal rajzolt Madonnás bélyegei. *Patrona Hungariae* újból felemelte a porba sujtott reménységeket s a bélyegek is új utakra tértek. Gyakoribbak lettek, s szorosabb frigyre léptek a művészettel.

Haranghy. 1916.

A hadifogoly-bélyegeket szintén *Helbing* tervezte. *Kovács Erzsébet* csinált Petőfi-bélyeget s az anyákét. *Megyer-Mayer Antal* a magyar Ikaroszt, *Biczó András* jótékonyági gyermekképet, s ugyancsak *Helbing Ferenc* a magyar bélyeggyűjtők kedvencét, az Ósmagyar Nyilazót készítette el. *Rauscher Juliska* bélyege, *Pálinkás Béla, Drahos István* és *Brandmayer Vilmos* rajzai még az említésre méltók.

A postavezérigazgatóság közben a magyar kiválóságok arcképsorozatával kívánta erősíteni a nemzeti tudatot. A Magyar Pantheon Széchenyi eszménye szerinti „emberfő“-főlényünket tárta a világ elé. Jó és hiteles előképek után *Helbing, Márton Ferenc* és *Légrády Sándor* dolgozták fel ezen anyag nagy részét. E közé illeszkedett be *Amerling Széchenyije, Horovitz Aranya,*

Munkácsy önarcképe és *Mányoki Rákóczi*a is. Sok érdemük volt az államnyomda retusálóinak abban, hogy a finom, sápadt arcok mindegyike a magyar képességek hőseit olyan elfogadhatóan véste a köztudatba.

Ez a bélyeggazdagság nagyszámú művészgárdát vonzott a bélyegekhez és kifejlesztette a sokszorosítás gyakorlatát is. Az államnyomda a vonalas magasnymású eljárás után a mélynyomású raszteres sokszorosítási lehetőséggel állott rendelkezésre s a legnemesebb színek kimeríthetetlen skálájával. A mélynyomás számára ecsettel, tetszés szerinti nagyságban lehetett a bélyegtervezetet készíteni, ami a művészek festőiesebb és szabadabb elgondolásának kedvezett.

Földes Imre. 1918.

1932-ben nagy táblaképet, *Liezen-Mayer Sándor Szt. Erzsébet* festményét is átvitték mélynyomású bélyegre, ami elvi alapon tulajdonképpen ellentétben áll a bélyegszerűséggel. *Wigand Ede* annak igazolására címeres bélyegeket tervezetett a finn, dán, svéd és észt bélyegek alapján indulva.

Mindig is az volt a bélyeg stílári követelménye, hogy kicsi helyen sommázva, összefoglaló egységben adja elő a művész mondanivalóját. A grafikában a bélyeg valahová a plakát és az exlibris közé helyezhető el. Dekoratív legyen s mégis tartalmi erejével kössön le. Mindezeket nálunk különösen két művész tisztázta végérvényesen pályadíjnyertes és megbízásra készített szépszámú bélyegalkotásai során. Az egyik a régebben

szereplő *Helbing Ferenc*, a másik pedig a fiatal *Légrády Sándor*.

Helbing Ferenc az, aki megkedvesítette a magyar bélyegeket. Az ő művészi igazsága olyan, mint a régi bor: erős és tiszta. Ábrázolási módja mindig becsületes és mindig értelmes. Nem felülről szállt le a bélyegrajzolásához, mint *Kaulbach*, hanem benne élt. Művei dekoratív egységben maradtak; a betűk és a számok éppoly fontosak nála, mint a kép. Már 1898-ban pályadíjat nyert okmánybélyegével. I. díjat nyert Londonban is: Jókaiját, sport- és hadifogoly-bélyegeit német szakkönyvek hozták példaként. Rajzaiban nincs tétovázás, még képzeletét is inkább leszorítja. A valóság talajáról nem szívesen kalandozik el, de alakjai a típusok felé hajlanak. Repülő, Szent László, Szent István, Szent Imre, Pázmány, Horthy és még sok más bélyegével, de különösen a lehalkított érzéseket sugárzó három Madonna bélyegével a legszélesebb körű közönség elismerését biztosította magának.

Légrády Sándor inkább a csapongó képzelettől megmámorosított bélyegek mestere. Ötvös és üvegfestő volt, grafikájában azért tud lehelletfinoman cizellálni és fényhasábokkal cikkázni (1936-os légiposta). Mindenkinnél többet ismer a szakmabeli rejtélyekből: a bélyegkészítés nemcsak hivatása, hanem hivatala is. Már a budavári emlékbélyegeknél elkezdte a csodák

Wigand vázlata.
1924.

és a víziók megjelenítését. Templomai alabástromból faragott álmjelenségek, fölöttük felhőként gomolygó jelképek. Pax-Ting-jei lírikusan poetizáló pengetések. Protestáns-bélyegein a sok tónus után vonalhangsúlyokkal virtuózkodik. Horthy bélyegein megfog

Helbing Ferenc. 1920.

a tartalmi mélység; megformálásánál *Erdey Dezső* és *Márton Ferencc* alkotásai is segítségére voltak. A kultúrnépek nyilvánossága előtt a siker kapuját azonban a Szent István sorozata nyitotta meg számára. E bélyegek földöntúli mély benyomást keltenek. Magyar történelmi érzéssel, a valóság túlértékelése nélkül, különleges formanyelvével adta elő epikáját, amint felmagasztosított alakjai előviharzanak a kilencszázéves, szinte mithikus félhomályból. Más bélyegein is találkozunk szenvedélyes lendülettel és költői szárnyalással. Lobogó lelkesedéssel készítette a keleti visszatérés emlékbélyegét, összesen négyet. Árvízi hőse már csaknem Toldi reinkarnációja. Repülői kápráztatnak. A Szent Korona nála foszforeszkáló erőforrás. *Légrády* olyan friss mindig és annyira romantikus néha, hogy a világ filatelistáinak elsősorú közkedvence lett. Amerikában rászavaztak első helyen, Svájcban francia műbírálók leveleztek vele, a szakreferádák pedig Londontól Bécsen át Pozsonyig feléje nyujtották az ismerés pálmáját. A virágzó fiatalság és az újszerű

Konecsni György: A magyar művészetért. 1940-ik év legutolsó bélyegsorozata.

Légrády Sándor:
Árvíz. 1940.

Márton Ferenc. 1927.

Légrády Sándor :
Erdély. 1940.

Légrády Sándor :
Szt István. 1938.

Légrády: Bethlen. 1939.

Jeges Ernő: A korona elhozatala
Rómából. (Terv. 1937.)

Petten Sándor: Debreceni
nagytemplom. 1938. (Terv.)

művészet képviselőjét üdvözlük személyében. Ezek után jövőjétől csak a legbiztatóbb fejlődést várhatjuk. Fokról-fokra halad az önfegyelmzés magaslata felé. Képzeteének iramai rendezettebb ritmusokra váltódnak fel. Belső feszültsége pedig nemcsak látomásokat vetít ki, hanem rajzbeli biztonsággal is erősödik.

Bélyegkultuszunk mai idején, mikor a gyűjtők negyedmilióra tehető példányszámot is felvesznek közvetlen vásárlással egy-egy bélyegből, a művészeket nem kell lámpással keresni. Postánk bizonyos elmélyedéssel tudja életre kelteni sorozatait. A Művészeti Tanácsnak nemcsak bírálatát veszi igénybe, de kiválasztott előadókkal a tárgykörbe is bevezeti a művészeket s felügyel a sokszorosítás menetére. Ha pedig szükség van rá, a legilletékesebb szakembereket kéri fel. A Szent István sorozathoz például támogatást nyújtott *Hóman Bálint*, *Lepold Antal*, *Gerevich Tibor*; a Magyar Szentekhez *Vargha Damján* és így tovább. Az eredmények azután akkorára nőttek, hogy a bélyegekkal foglalkozó művészek tanulmányikat máshol is felhasználták. Így jöttek létre *Jeges Ernő* székesfehérvári kompozíciói, *Diósy Antal* milánói nagy faliképe, *Légrády* levelezőlapjai stb. A művészek sokat adtak, de maguk is meggazdagodtak.

A szűkebbkörű pályázatokra újabban meghívást nyertek esetenként: *Fery Antal*, *Molnár C. Pál*, *Ha-*

Haranghy. 1927.

ranghy Jenő, Jeges Ernő, Dely Anna, Szüts Pál, Jaschik Almos, Végh Gusztáv, Berán Lajos, Szemes István,

Biczó András. 1924.

Pohárnok Zoltán, Muhics Sándor, D. Szabó István, K. Lukács Kató, Györgyfy György, Kövesdy Géza, Englerth Emil, Gebhardt Tibor, Jantschy-Jáky Béla, Pál György, Domanovszky Endre, Czeglényi Ádám, Szathmáry István, Horváth Jenő, az erdélyiek közül Kós Árpád, Nagy Imre, Gy. Szabó Béla, gr. Teleki Ralph, a felvidékről Harmos Károly stb. Kiemelkedő sikereket értek el a következők:

Márton Lajos készítette a Magyar Szentek sorozatát. Nem kereste a mélyértelműséget, de alakjai előkelőséggel reprezentáltak. Örülhetünk, hogy a Szent Flóriánok és nepomuki Szent Jánosok mellett láthatjuk árpádházi szentjeinket is. A legrégebb templomaink tele voltak velük. *Petten Sándor* riportrajzok szellemében ünnepelte a felvidék egy részének visszatérését. A forró események valóságát lopta a szívekbe. *Tóth Gyula* szobrászilag tömörítette Mátyás király emléklapjait. Elgondolása és ábrázolási módja nemcsak az újdonság ingerével hatott, de bírálóinak egybehangzó tetszését is elnyerte. Különösen a Hunyady-címer és a Vajda-Hunyad bélyegei váltottak ki elismerést monumentalitásukkal.

Diósy Antal az 1938-as Szent István bélyegek második sorozatának alkotója. A hit és a történelmi ihlet

trónusára a Raffael előtti egyszerűséget ültette. Az olaszok is adtak ki giotteszk Szent Ferenc bélyegeket. *Diósynál* szintén a lelki elemek viszik a szót. Nagyvonalúsága alig fér el a bélyeg börtönében. Alakjai majdnem ornamentummá finomodnak. Kompozíciói pedig magasan felette állanak az operai végjelenetként ható amerikai bélyegek sokadalmain. *Diósynak* van még egy magyar népies bélyegsorozata, mellyel első díjat nyert, de mindeddig még nem sokszorosították. E bélyegeknek barátokat szerző ereje volna nemcsak a somogyi tükrösökből eredő ősi zamatja révén, de művészeti rangja folytán is. Még egy elsődíjas pályaműről tudunk, melynek szerzője *Konecsni György*. A „művészetért“ című sorozatán szálfinom árnyalatokkal fejezte ki magát a görög gemmák varázslata alatt

Helbing. 1926.

Helbing. 1925.

állva s ametiszt és karneol színekre gondolva. Sugártestű alakjai egyébként testvérei, a francia *Roty* „Magvetőjének“ és a német *Cissarz* „Faültetőjének“. A magyar lelkiségű irodalom, építészet és gondolkodás sohasem ellenezte sem a klasszist, sem a klasszicizálást. A népies s a történelmi bélyegek megjelenítése tehát nagy nyereség volna számunkra. (*Konecsni* művészbélyegei időközben meg is jelentek. Első négy napon 150.000 sorozatot vásároltak

fel a gyűjtők. További 150.000 példány utánnyomása vált szükségessé.)

A bélyeg maga tragikusan kicsiny hely ugyan, mégis az azon megnyilatkozó igazi művész szava eljut széles e nagy világon mindenhová. Éppen ezért bélyegtervezőinket kár volna túlterhelni realista vágyakkal és hivatalos előírásokkal. Nagyon helyes irányvonalon halad a posta jelenlegi bírálati és díjodaítelési rendszerével: az Irodalmi és Művészeti Tanács segítő kezével, oldalán az államnyomda szakértelmével, főként pedig a saját maga tapintatos és megértő szervező munkájával. Nemcsak mecénási szerepet tudott elfog-

Helbing. 1924.

lalni, hanem biztosította a legutóbbi magyar bélyegeken a viszonylag elérhető legjobb eredményeket is. Büszkén állapíthatjuk meg, ezek a megértő és segítő módszerek révén a magyar bélyegkészítés belső életerejével eljutott oda, hogy számottevő erkölcsi és anyagi érték lett alkotásaiból a nemzetközi megbecsülés területein.

FÜGGELÉK

Magyar bélyegekkel kapcsolatos művészek. (Első szereplésük évszáma.) ABT SÁNDOR (1898), AMERLING FR (1932), BARABÁS MIKLÓS (1922), BAYER (1868), BECK Ö. FÜLÖP (1898), BERÁN LAJOS (1937), BICZÓ ANDRÁS (1924), BOKROSS FERENC (1919), BOROSS RUDOLF (1900), BÖHM JÁNOS (1900), BRANDMAYER VILMOS (1916), CZIGLÉNYI ÁDÁM (1938), DARABOS-DRAHOS ISTVÁN (1937), DELY ANNA (1939), DIÓSY ANTAL (1938), DIVEKY JÓZSEF (1916), DOMANOVSZKY ENDRE (1940), DÖRRE TIVADAR (1916), ENGLERTH EMIL (1938), ERDEY DEZSŐ (1940), FEKETE OSZKÁR (1919), FERY ANTAL (1937), FLEISCHER SAMUEL (1881), FÖLDES IMRE (1918), FÖRK ERNŐ (1898), GARA ARNOLD (1919), GEBHARDT TIBOR (1938), GRÓF JÓZSEF (1919), GÖRGYFY GYÖRGY (1938), HARMOS KÁROLY (1939), HARANGHY JENŐ (1916), HÁRY GYULA (1898), HELBING FERENC (1898), HERZ REZSŐ (1903), HORTI PÁL (1898), HORVÁTH JENŐ (1937), HOROVITZ LIPÓT (1932), JANESCH LIPÓT (1919), JANTSCHI-JÁKY BÉLA (1940), JASCHIK ÁLMOS (1937), JEGES ERNŐ (1937), KOCH ERNŐ (1926), KONECSNI GYÖRGY (1940), KÓS ÁRPÁD (1940), KOVÁCS ERZSÉBET (1920), KOVATSEK ISTVÁN (1871), KÖVESDY GÉZA (1938), KRAUMANN S. (1873), K. LUKÁCS KATÓ (1939), LÉGRÁDY SÁNDOR (1932), L'HIVER JÁNOS (1874), LIEZEN-MAYER SÁNDOR (1932), MÁNYOKI ÁDÁM (1932), MARTINY GYÖZÖ (1921), MÁRTON FERENC (1930), MÁRTON LAJOS (1938), MEGYER-MAYER ANTAL (1923), MIHÁLY

ISTVÁN (1910), MOLNÁR C. PÁL (1936), MUHITS SÁNDOR (1939), MUNKÁCSY MIHÁLY (1932), NAGY IMRE (1940), NAGY SÁNDOR (1898), PÁL GYÖRGY (1938), IFJ. PÁLINKÁS JÁNOS (1927), PETHELY GYULA (1916), PETTEN SÁNDOR (1938), POHÁRNOK ZOLTÁN (1937), RAUSCHER JULISKA (1933), SÁNDOR BÉLA (1910), SÁNDY GYULA (1898), SCHARF (1868), MEDGYESI SCHWARTZ ANTAL (1926), SZÁNTÓ GERGELY (1910), SZATHMÁRY ISTVÁN (1938), D. SZABÓ ISTVÁN (1939), GY. SZABÓ BÉLA (1940), SZEMES ISTVÁN (1937), SZEKERES JÁNOS (1921), SZÜTS PÁL (1937), TARY LAJOS (1910), TELEKI RALPH GR. (1940), TEMPLE REZSŐ (1935), THAN MÓR (1848), THOROCZKÓI-WIGAND EDE (1922), TÓTH GYULA (1940), TULL ÖDÖN (1900), UNREIN JÁNOS (1871), VÉGH GUSZTÁV (1937), VERÓ KÁROLY (1921).

A BÉLYEGGYŰJTÉS ÉRTELME

**Az elektronikus formában közreadott kiadvány
eredeti példánya a Bélyegmúzeum
Könyvtárában található, 1185-ös leltári szám
alatt.**

CZAKÓ ELEMÉR RÁDIÓELŐADÁSA

A BÉLYEG- GYŰJTÉS ÉRTELME

A M. KIR. POSTAVEZÉRIGAZGATÓSÁG (BÉLYEGMŰZEUM) KIADÁSA
KÜLÖNLENYOMAT A BÉLYEGGYŰJTŐ 1941. ÉVFOLYAMÁBÓL

ÁLLAMTULAJDONOS KÖNYVTÁR

A BÉLYEG-
GYŰJTÉS
ÉRTELME

BÉLYEGMŰZEUM
KÖNYVTÁRA

1026

1.185

ÁLLAMTULAJDONOS KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRI ÉRTÉKELÉS ÉS KÖNYVTÁRI ÉRTÉKELÉS

Springer Gusztáv könyvnyomda, Budapest

Nemrég mult száz éve annak, hogy a bélyeget kitalálták, 1840 május 6-án indul el Angliából világhódító útjára. Ügyszólván kezdettől fogva kettős vonalú a pályafutása. Először, amint a világra jön felragasztják postai küldemények bérmentesítésére. Ilyen minőségében nemzetközi gazdasági tényező lesz és mindenütt állami kezelésbe veszik.

Másodszor pedig a lebélyegzés után alakul ki még egy külön élete. Portómentesítési kötelezettségének elintézése után újból feltámad. Otthagyja állami hivatalát és magánkezelési alkalmaztatásba lép. Szorgos gyűjtők leáztatják, kifürdetik: öncélú sorozatokba állítják. Nincs olyan kép még egy a világon, melyet annyian, oly sok oldalról és olyan gyakran néznének meg, mint éppen a bélyegképet. Megvizsgálják nagyítóüvegen előlről-hátulról: figyelve szeplőtelenységére, hiba- és víz-jegyeire. Néha röntgen-átsugárzást is igénybe vesznek hozzá. Felmérik fogazatait, kiveszik papír- és szín-próbáit. Katalógusokba foglalják minden személyi titkát; e katalógusok nagyjában kezdenek hasonlítani a Góthai Almanachokhoz. Aztán monografiákban, szakfolyóiratokban, detektív-módszerekkel kinyomozzák a sajátságokat és a jellegzetességeket. A végén az e fajta gyűjtés már nem nevezhető egyszerű szórakozásnak vagy szenvedélynek, hanem fokról-fokra felemelkedik a tudás és művelődés olyan magaslataira, ahol a gazdasági érdekek kísérőzenéje is mellé kapcsolódik.

Legyünk tisztában azzal és nyugodjunk bele, hogy a modern bélyeggyűjtés nemcsak szellemi, de anyagi kincstár beszerzésére is törekszik. Németországban több mint 3 millió a gyűjtő. Az üzleti érzékű Amerikában annál is több, átlagosan minden ötödik ember az. Nálunk 1940-ben filatélistáink kb. másfélmillió pengőért vásároltak feláras jótékonyági bélyeget. Ugyanezen évben pedig a közhasználatra mintegy 47 millió pengő értékű postai értékeikk fogyott el és az Államnyomda kb. 324 millió

darab magyar bélyeget állított elő, bőséges és ingyenes vadászterületeket nyújtván ezzel a gyűjtőknek.

Világos, hogy ennek a hatalmas áradatnak nem közönséges súlyú a fontossága. Ma már a bélyeggyűjtésről tehát nem lehet olyan mellékosolygással beszélni, mint valami kisdud sportról, vagy cserekereskedésről. Híveit nem lehet a kabátgomb, a gyufaszkatulya, a használt penna vagy villamosjegy gyűjtőinek titkos szektái közé sem sorolni. Talán egyedül a Rubens-korabeli tulipánhagyma-vadászok fellángolásai mérhetők hozzájuk. Azoké, akik egy fejhagymáért 14 ezer hollandus aranyforintot is megadtak. Átszellemülten vásárolták, tőzsdéztek velük, csere-beréltek s a szépségkeresést a vagyonszerzés gondolatával kötötték egybe.

A mi korszakunk még nem tart ott, hogy a bélyegek becsülésénél a műalkotás és az értékgyűjtés fogalmát világos tudattal fonná össze. Nem is olyan régen egy vidéki apa pl. ilyenforma sorokkal kereste fel a m. kir. posta legfőbb vezetőségét:

— „Mélyen tisztelt Postavezérigazgatóság! Felkérem, hogy a bélyeggyűjtés megkedveltetésére irányuló tevékenységét szíveskedjék mérsékelni, vagy lehetőleg egészen abbahagyni. Ne adjanak ki annyi szép bélyeget. Nekünk szülőknek okoznak velük gondot. A fiammal is úgy jártam: Pesten tanul s már jó idő óta 20—30 pengőket szokott tőlem külön tételekben könyvvásárlások címén kérni. Egyszer meglátogattam, mikor nem volt otthon. Megdöbbenve észleltem, hogy könyv az nem valami sok van nála. Találtam ellenben az asztalfiókjában egy igen nagy albumot, telisteli bélyegekkel. Nyilvánvaló, hogy jóra való könyvek helyett haszontalan papírocskákra költötte a pénzt.”... és így tovább.

Ilyenféle vádakra kultúrpolitikai fegyverzettel sem könnyű felelni. Hát még az aggódó szülői léleknek mit mondjunk ahhoz, mikor azt hiszi, hogy a bélyeggyűjtés merő pénzpoecékolás és súlyos veszedelmet jelent a könyvekben rejtelkedő művelődéssel szemben? Megkérdeztük az újabb generáció egyik tagját, aki tanuló korában szívesen szorgoskodott a papíroskosarak körül, nem engedett egy bélyeget sem a semmibe hullani. Azonkívül minden rokona erkölcsi kötelességének tartotta, hogy levelezésének portójegyével neki kedveskedjék. Ez az egykori ifjú, ma már komoly tudós, egy országos intézmény vezetője, szóval sike-

res és beérkezett egyéniség. Megkérdeztük, hogy mit tart a bélyegyűjtés felől, mi a véleménye róla:

— Valamikor tényleg foglalkoztam bélyegyűjtéssel. Diákkoromban. A végén már 10 ezer darabom is volt. Érettségi után azonban eladtam egyezer pengőért. Bevallom pedig, hogy gyűjtésem összes költségei nem érték el a 100 pengőt, annak is legnagyobb része levelezésekre ment. Sikerült tehát munkámmal megtízszerezni a befektetett forgótőkét. A takarékoskodásban annyira mentem, hogy gyűjtő albumot se vettem. Miniszteri papírra tussal magam rajzoltam meg a bélyegek helyét. Magam komponáltam meg az egyes oldalak elrendezését, nem voltam kényszerítve az előnyomatott rációkhoz igazodni. Ez külön munkát, de külön élvezetet is jelentett számomra.

És hogy ment a gyűjtés tovább? Voltak-e elvi direktívák?

— A gyűjtés eleinte területi és időrendi keretekben mozgott; országok és korok szerint csoportosítottam a kis színes cédulákat. Tudok olyanról, aki fogazat, szín és vízjegyekkel is differenciál, de én megelégedtem az elsődleges megjelenési formákkal. Azt hiszem, minden kezdő így indul. Nem tagadom, korán észrevettem egyéni hajlamomnak és műveltségemnek befolyását. Szívesen nézegettem ugyanis (talán olvasmányaim hatása alatt), a belga-kongó-bélyegek misztikus négerjeit. Ha tovább gyűjtök, egész biztosan francia gyarmati bélyegekre specializálok magamat.

— Általában minden gyűjtésnek megvan a lélektani háttere, sőt néha pathológikus vonások sem hiányzanak. Nem bírtam szívlelni pl. azokat, akik dobozokba, borítékba gyűjtenek, csak, hogy sok legyen nekik. Ezek nyilvánvalóan zsugori érzéseiket élik ki ilyenformán. A bélyegek Harpagonjai. Raktárra halmoznak s nem gyűjteményt hoznak létre. Az igazi gyűjtésnél fontos szerepet játszik, véleményem szerint, a gyűjtő elmélyedő közreműködése, melynél nemesebb hajlandóságai virágoznak ki. Legáltalább is vagy esztétizálnak, vagy a gyűjteményen keresztül ismerkednek a világgal.

— Tagadhatatlan viszont, hogy a legideálisabb gyűjtő is büszke darabszámainak mennyiségére és azok pénzben kifejezhető összértékére. Én is képes voltam órákat eltölteni német és francia katalógusok mellett azzal, hogy összegezzem bélyegeim

forgalmi árait. Ha az eredmény nem mutatkozott kedvezőnek (befektetett munkám és pénzem többnek látszódott, mint amennyit kaphattam volna értük), bizony rossz érzés fogott el. Ez még jobban sarkalt azonban arra, hogy bélyegeimben megtaláljam a könnyen mobilizálható értékpapír számvetését.

— Mondhatom, hogy minden gazdasági vonatkozáson felül a leghálásabban azért gondolok a bélyeggyűjtésre, mert nemcsak mindig különleges élvezetet nyújtott, de oda terelt a világhorizont felé. Sőt a rend gyakorlása és a részletekből egységekbe vezető ismeret közlése révén felkészített az életbeli feladatok megoldására is. Nekem a bélyeggyűjtés előiskolája volt a szervezésnek s az önként vállalt munkaritmusnak. Még tudományos kutatásom módszerének beidegzéséhez is hozzájárult...

Az ilyen bátor, őszinte és okos beszédből megtanulhatjuk, hogy a bélyegekből kisugárzó értelmiség nagysága, nem a gyűjtemény számbeliségétől függ, hanem a gyűjtő, a szemlélődő belső lelki habitusától. Itt is vannak éber és álmos, vannak rendszerető és rendetlen jellemek. Van nagyvonalú szervező készség és van mindenben könnyedén átsikló felületesség. Jutalmat és megelégedettséget, tudást és érzést pedig csak a jól végzett munka után remélhetünk.

Elfogadhatjuk azt az alaptételt, hogy a bélyeggyűjtés legfőbb mozgatója a *pénzbeli indíték*. Hiszen, ha valami, akkor ez beszél ma a leghatékonyabban. A bélyeg (akár használt, akár használatlan) ma a világ legkönnyebben forgó és legkisebb értékpapírja. Aki gyűjti, az olyan, mintha értékeket rakna takarékpénztárba s annak az értéknövekedésétől várná a hasznát. Szóval bélyegekből tartalékolt vagyონrészt csinál, értékgyűjtő műveletet végez. Legbőlesebb befektetés. Ma az a kis papíros, amire a bélyegeket nyomják, többet ér, mint az a nagyobb papíros, amire bankókat vagy részvényeket nyomnak. Az ügyesség épp úgy lefűleli a bélyegsíberekét, mint a valutásíberekét. A bélyegeknek szinte példátlan értékállósága fejlődött ki. Kőből épített városokat lönek romhalmazzá, acélpáncélszerű hajótereket súlylyesztenek a tenger fenekére s a lenge papírból való bélyeg szilárdan ellenáll minden világfelfordulásnak. Az one-penny-s Viktoria-bélyeg szépsége és értéke épp olyan csorbítatlan épségben

ragyog, mint száz évvel ezelőtt. Egész biztosan jobb üzlet az angol posta- jegye, mint az angol bank- jegye.

Hallottuk, hogy a közgazdasági értéktöbblet ilyen termelésének megindításához jóformán pénz sem kell, vagy legalább is csak jelentéktelen forgótőke. Koncentrált lelki éberséggel, talá-lékony csereberélgetéssel már olyan sorozatokhoz lehet jutni, melynél a tulajdonképpeni becsességet az a munka, az a szellemi tevékenység hozza létre, amit a gyűjtő gyűjteményébe belefektet.

Azt is hallottuk, hogy a bélyegekhez kapcsolódó munkatársi viszonylat vagyoni értékfokozáson kívül *lélektani* és *pedagógiai* gazdagodáshoz is vezet. Szinte közmondást lehetne abból faragni, hogy aki szereti a bélyeget, az sokáig marad fiatal és sohasem unatkozik. A bélyeg, elmés szórakoztató és friss élmények for-rása, tehát határozottan kíméli és növeli a vitalitást, az életked-vet. Sehol annyi egyensúlyozott lelket nem találunk, a filozó-fusokon kívül, mint a bélyegek barátai közt. Minden egyes bé-lyeqlapocska oly sok művészetet és tudományt hordoz a hátán, hogy képes levezetni a lelki izgatottságot, kikapcsolja a külvilág gondjaira és veszedelmeire való emlékezést. Persze a bélyeg csak annak felel, aki tudja, hogy mit kérdezzen tőle. Szükség van ilyen orakulumra, különösen most, mikor „a történelem érepatái kér-lelhetetlenül végig trappolnak idegeinken, mint a megvadult csi-kók”. Becsüljük a bélyeget, mely takarékpénztárszerúsége mel-lett lelki szanatórium is néha.

És ha a bélyeggyűjtemény a megletebbek számára az em-lékezés virágos kertjének a szerepét tölti be, akkor azt mondhat-juk, hogy a fiatalságnak és azoknak, kik szívükben fiatalok tud-nak maradni, valóságos *nevelő intézmény* is. Tudjuk, hogy a lelkiismeretes gyűjtés rendre, fegyelemre és egy szenthez méltó türelemre szoktat. Valószínű, hogy az, aki rendben tartja a bé-lyegeit, rendben fogja tudni tartani életét is. Aki számon képes tartani az apró elrendezni valókat, az nem hátrál meg nagyobb problémák megoldása előtt sem. A hangsúly azonban főként az önként vállalt kötelességteljesítésen van. Ez már nemcsak mun-kára, hanem olyan életfelfogásra és világszemléletre is nevel, amely azonos a tiszta és hasznos emberi erköles ideáljával.

Németországban a gyógynövénygyűjtést külön oktatják és gyakorolják iskolai tanrend keretén belül. Azt mondják, hogy

megtanítják vele az ifjúságot természet-érzésre és arra, hogy az útszéli vad növényekből is miként lehet hasznos közgazdasági értéket előteremteni. (Semmiből valamit csinálni.) Nálunk, ahol már a Diákkaptár igen szép eredményeket ért el az ifjúság pénzszerző készségének gondozása körül, nem ártana a bélyeggyűjtést szintén valamiféleképpen irányítani. Mert a bélyeggyűjtésből nemcsak vagyontartalékolást tudunk elővarázsolni, nemcsak szellemi gyógynövény-pótlékot, hanem a tanítás és a könyvek mellé, azok kiegészítéseként egy igen fontos vizuális *művelődési eszközt* is. Kétségen kívül szellemiekben legerősebb várunk nekünk a könyv. De az is, bizonyos, hogy a piciny bélyegekből ugyancsak hatalmas erődítmény-vonalak építhetők fel a tudás, az ismeretek, a művészetek és még sok más egyéb tárolható művelődési anyag számára. A könyvnek megvan az a nagy előnye, hogy tárgykörét szoros egységbe fűzve nyújtja. A bélyegeknél a koszorúhoz levelenként kell összeszedni a babért. És éppen ez az összeszedés jelenti az igazi alkotó munkát, azt a szerkesztést és építést, amikor a gyűjtő kis részecskékből csinál valami nagy egészet. Ez az, ami a gyűjtő gazdálkodáson és hasznos szórakozáson túl a cselekvő és munkáltató embernevelés dinamikájával fűti át az öntevékenységet. Elmeköszörülő, világhorizontot nyitó jelentősége is mindig marad annyi, mint a rendhagyó igéknek, a Popokatepetli magaságának, vagy a virágok bonyolult biberendszereinek.

A bélyegnek kulturális alapon nő, tehát a legnagyobbra a becsülete. Ilyen magasrendű feladattal áll ellen az elmúlás törvényeinek. Sokszor a könyvnél is populárisabb és gyakran maradandóbb a hatása a márványnál, vagy a bronznál. A jó bélyeggyűjtemény olyan, mint a löcsei Orbis Pictus nevű képeskönyv, mellyel Comenius már 300 évvel ezelőtt „a világon lévő dolgokat és cselekedeteket ábrázolások uttyán” akarta szemléltetve az elmékbe vésni a „tudatlanság ellen való orvosság”-ként. A bélyeg is képes arra, hogy a műveltség gyengén pislogó lámpásait felgyújtogassa.

A bélyegnél nincs sugallatosabb *hírverő mester* sem. Akinek a szeme elé kerül, annak szinte játékosan belelopja mondanivalóját az agy sejtjeibe. Kis ablakán át tárgyi hitelességgel kitekinést enged különféle országok tájaira, embereire és eseményeire. Eszméket és törekvéseket terjeszt. Történelem, földrajz, politika,

művelődési megmozdulás, mind a kisujjában van. A sokszorosító művészetek szárnyain már odáig jutott, hogy nem egyedül postai értékjegy többé, túlnól kezdeti szerepkörén. Olyan miniatúra lesz belőle, mely választékos ízléssel igyekszik világgá hirdetni, amit kibocsátójuk reabízott. A felvilágosító s az érdeklődést lekötő akaró világversenyben épp úgy résztvesz, mint a plakát, a folyóirat, a mozi, vagy a rádió. Mindegyik sajátosságából és üteméből van is benne valami. Meg tudjuk érteni, hogy miért sűrűgnek kegyeiért a legkülönbébb oldalakról. De a postavezérigazgató-ságok, tanácsadók, művészek, nyomdák, sőt még a gyűjtők is, mint dacos gárda fogják körül, hogy értékben és szépségben a bélyeg ne devalorizálódjék. Szívük vágya, hogy a bélyeg ne legyen csak üzlet, maradjon kultúr-névjegy is. Maradjon a nemzetközi imponálás mesterdarabja. Márai Sándor már egyébként is azt írja, hogy a bélyeg nem bélyeg, hanem a „felragasztható halhatatlanság”.

Elég egy sétát tennünk a Dob-utcai legújabb postapalota gyönyörű *Bélyegmúzeumában*, hogy Márainak igazat adjunk. Szinte beleszédülünk azokba a tartalmi mélységekbe s művészeti magasságokba, amiket a bélyeg halhatatlansága képvisel.

A mi Bélyegmúzeumunk Európa egyik legszemrevalóbb ilyenemű intézete. Szakszerű és lebilincselő. Az értelem és az érzelem számára egyaránt szolgál. A gyűjtők szemináriumi gyakorlatokra idejárhatnának. Alig 10 éves s jelentős része magángyűjteményekből alakult ki. (Mindig is a magán-gyűjtők voltak a múzeumoknak legjobb rezervoárjai.)

Bélyegmúzeumunkban annyi a bélyeg, mint mezőn a fűszál. Darabszámuk meghaladja a kétmilliót (az értékük pedig a két és negyedmillió pengőt). Majdnem 170.000 a külföldi eredetű ebből. A kiállított magyar és külföldi bélyegek darabszáma megközelelti a 89.000-et. E bélyeg-óceán jelentős szigeteiként Fiume, a szegedi kormány, Baranya, a megszállott részek, a bosnyák, az oláh ökörfejes, a szász, a toscánai, s főként a magyar klasszikusok (1871-től 1888-ig) különlegesen gondozott sorozatai emelkednek ki. Vannak azonban nyomóeszközök, felnagyított tervezetek és próbák, utánzatok és hamisítványok is kiállítva. A nagy bemutató termen ablak sincs, hogy a Nap kárt ne tegyen a szí-

nekben. De a mesterséges reflex-világításon is olyan pompa tá-
rul élénk, hogy alig győzünk csokrokat kötni belőle.

A bélyeggyűjtő legjobban teszi, ha itt iskolázza szemét,
emlékezőképességét és itt csiszolja át célkitűzéseit. A szépség örö-
mei s az értelem vigaszai mellett olyan közvetlen tudatosítását
találja meg a gyűjtésnek, hogy még tárgykör választás tekinté-
tében is biztos vonalon haladhat tovább. Vigyázni kell két mot-
tóra! Egyik az, „hogy a bélyeggyűjteménybe minden belefér, de
nem érdemes mindent beletenni”. A másik pedig: „a bélyeggyűj-
tés még nem tudomány, de viszont a bélyeggyűjtéssel lehet tudo-
mányosan foglalkozni”.

Eddig több mint 70.000-féle bélyeg-típus jött létre a világon.
A gyűjtő tehát szabatos kiválogatásra van utalva, ha kapkodni
nem akar. Olyan tökéletes általános gyűjteményt ugyanis, mint
aminő a múzeumoké legfeljebb az angol király tud összehozni.
De ő is anyagának jelentős részét királyi atyjától örökölte. És
akora a módja, hogy mikor a ceyloni bélyegek igen ritka teljes-
ségét akarja megszerezni, akkor öt világrész összes bélyeggyűj-
nöke segít neki. Ilyenekkel magángyűjtő nem igen tud lépést
tartani.

Aki az univerzális múzeumban a történelem illusztrálását
keresi a bélyegeken, az megfogja találni az építészetben az egyip-
tomi gulláktól a genfi békepalotáig, a hősökben Tell Vilmostól
Mannerheimig. De fog találni csatákat és békekötéseket, felfede-
zéseket és műalkotásokat, szóval mindent, amit az emberiség em-
lékezete számára feljegyezni érdemes. Vannak technika, ipar,
kereskedelem, közlekedés, hajózás, vagy repülés, sport, címerek,
néprajz, növények és állatok, jótekonyság, Madonnák, anyák,
gyermekek, katonák, zenei vagy irodalmi vonatkozások szerint
csoportosítható tárgykörök. A sorozatok sokféleségének nincs se
vége, se hossza, — csak kedv, idő, munka és lélek legyen hozzá
elegendő.

A magyar bélyeggyűjtők rendje nagy tekintélynek örvend.
Olyan szorgalmas méhecskék ők, kiknek tiszta és édes a mézük.
Két dologra kell azonban felhívni nagybecsű figyelmüket. Az
egyik az, hogy amikor Márai a bélyegeket „felragasztható hal-
hatatlanságnak” nevezi, akkor azt mindenki tudja, hogy a fel-

ragaszthatóságot a gumiarabikum szolgáltatja. De igen kevesen gondolnak arra, hogy a halhatatlanság megörökítése grafikailag látható megjelenítése művészek kezéből származik. Több elismerést és zászlólengetést kérünk e művészek felé! Magyarország bélyegeinek katalógusából pl. teljesen hiányoznak a bélyegek megalkotóinak nevei. Mi magyarok pedig abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy a bélyegművészetnek az útján nem együtt járunk a többi nemzetekkel, de elől járunk az egész világon. Külföldön a szakkönyvekben példaként szerepelnek Helbing Ferenc bélyegei, Légrády Sándorra első helyen szavaztak Amerikában, s mindenütt elismerésről szólnak Haranghy Jenő, Márton Ferenc, Márton Lajos, Petten Sándor, Diósy Antal, Tóth Gyula, Kontuly, Konecsny és több magyar bélyegtervező mester művészetéről. Szerencse még, hogy a postavezérigazgatóság újabban minden egyes bélyegre aláírta a szerzők neveit, ennél fogva nem súlylyedhetnek el a teljes ismeretlenség homályába.

A második pont pedig az, hogy nekünk magyaroknak különösképpen hálásaknak kell lennünk nemzeti sorsunkat érintő vonatkozásban is a szép magyar bélyegek iránt. Azok számunkra épp olyan harci eszközöket jelentenek, mint a tankok, vagy a repülőgépek. Hadat viselnek a rájuk bízott eszmékért és eszményekért. Még ölnék is; pusztítják a ránk nézve káros tudatlanság és sötétség bacillusait.

Gyűjteménybe állítva ezek a mi kis világhírnökeink ilyen vallomást tesznek rólunk:

A Szent István bélyegek bizonyítják, miként vezette be első királyunk a szellemi Európába népét. A többi magyar szentek ábrázolásain látható, hogy lovagi ideálunk a csatabárdos László, női eszményképünk pedig a rózsás Erzsébet és a liliomos Margit. Mátyásban felragyogott a renaissance lelke, a reformációban a nemzeti művelődés. A vallásszabadság védte a könyvet, a nyomdát, az iskolákat minden nemzetiség számára. Még ma is a gondozás kiterjed egyformán az összes árvákra, rokkantakra, csecsemőkre, árvízkárosultakra, — de kiterjed „repülésre”, „katonahősökre”, Felvidékre és a Csonka Erdélyre is. A bélyeg maga nem feledkezik meg a művészek megsegítéséről, sem pedig nagy embereink finom arcmásairól, vagy Széchenyi országot építő gondolatairól.

Szóval a mi bélyegünk az „idők tanuja” és a magyarság tükre egyszerre. Tartalmiságának tényeivel, ábrázolásának szépségével azt írja a gyűjtő szívébe: „mi magyarok büszkék vagyunk arra, amik voltunk s igyekezünk különbek lenni annál, amik vagyunk!” Ez a mi igénk s az a mi bélyegünk igazi értelme, hogy nemzetünk ma is védi a keleti határokig a nyugati keresztény Európa kultúrvagyonát és hogy a magyarok nemzeti léte, bátor kiállása és alkotó tehetsége nélkül ez az Európa szegényebb volna.

Czakó Elemér, saját korának sokoldalú magyar humánértelmisége, muzeológus, könyvtáros, művészettörténész és filatéliai szakíró 1876-ban született Szolnokon. Egyetemi tanulmányai egy részét Párizsban, a Sorbonne Egyetemen végezte, és elsősorban itt szerezte meg azt a műveltséget, amely lehetővé tette számára, hogy a magyar kultúrát ne elszigetelten, hanem lehetőleg nemzetközi kontextusban lássa és értelmezze. Hazatérése után Budapesten, 1904-ben később jogász diplomát is szerzett. Élete során számos jelentős szakkönyvet publikált, foglalkozott szobrászattörténettel, könyvművészettel, nyomdatörténettel és bélyegkiadás-történettel, dolgozott az Iparművészeti Múzeum könyvtárosaként és muzeológusaként, az Iparművészeti Iskola igazgatójaként, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselőjeként, illetve az Egyetemi Nyomda főigazgatójaként is. Munkássága filatéliai szakíróként is kiemelkedő. A bélyegkiadás-történet felé az 1930-as évek végén fordult az érdeklődése, és megértette, hogy a bélyeg nem csupán egy postai bérmentesítésre szolgáló nyomtatvány, hanem egyrészt történeti forrás, másrészt sokszorosított iparművészeti, kisgrafikai alkotás, amelyet művészettörténeti szempontból is érdemes tanulmányozni. 1945-ben bekövetkezett halála előtt filatéliai szakkönyvtárát, kéziratait és iratmásolat-gyűjteményét a Bélyegmúzeumnak adományozta. A filatelisták körében máig gyakran idézett kéziratok munkáin kívül továbbá öt kis terjedelmű filatéliai szakkönyvecskéje, folyóiratcikk-különnyomata is megjelent, amelyek ma már nehezen hozzáférhetők, ezek pedig a következők: *A bélyeggyűjtés értelme*, 1941.; *Magyar bélyegek szemléje*, 1941.; *Kiegyezési korszakunk levéljegy-ügye*, 1943.; *Az első magyar postabélyeg*, 1944.; *Than Mór 1848-iki postajegye*, 1944. Emléke előtt a Bélyegmúzeum azzal tiszteleg, hogy ezeket elektronikus filatéliai forráskiadványok formájában közreadja.